

A Tradición e as tradicións na freguesía de Ouzande (A Estrada-Pontevedra) nos séculos XVII, XVIII e XIX

Manuel Castiñeira Rodríguez
Párroco emérito da Estrada e Ouzande

Na medida en que un vai adentrándose en anos, os interrogantes que a cotío asoman á propia conciencia de ordinario polarízanse arredor do propio ser, da orixe da que procede e do destino ó que se encamiña. Cando se é novo indágase na historia coma unha realidade allea, arredada dun e da que se é espectador e non constructor. Velaí unha razón pola que se téñen coma algo normal comezar o traballo de indagación polos grandes acontecementos, levados a cabo por xente sempre importante e que teñen lugar en países lonxanos. Do mesmo xeito, os adolescentes, cando toman conciencia de que o mundo está deshumanizado ou descristianizado e na súa xenerosidade séntense impulsados a facer algo por cambialo, de contado pensan en actividades levadas a cabo en lonxanos países, Mozambique ou Indonesia, poñamos por caso. Non se decatan de que o seu entorno inmediato, a familia, o barrio ou o propio colexio están tamén necesitados de humanización.

Entrado en anos, o ser humano ve a historia coma a realidade na que se sente inmerso, resultado da súa propia actividade vital; realida-

de que é en maior medida producto das accións daqueles que nin sequera son nomeados nos libros impresos; das actividades cotiás máis ca das accións dos detentadores do poder na terra ou das grandes batallas da historia. Paréceme acertado o método actual de ensinar ós nenos o coñecemento da natureza, o estudio que eles din “do medio”. Ós do meu tempo levóusenos por un camiño inverso: de contado aprendín os nomes dos oito ríos máis importantes de España pero tardei moito en aprender como se chamaban os de Galicia, o río do Porto ou río Grande, poñamos por caso; e xa non digamos o regatiño troiteiro que pasaba perto da miña casa natal e que aínda hoxe sigo a chamar de distintas maneiras: Badoferreiro, Badanzón, Basandiño, Badocais ... conforme ós lugares en que antano se cruzaba sen pontellas. Aínda hoxe non lle coñezo outro nome máis propio.

Outro tanto me pasaba cos accidentes xeográficos; sabía os nomes das serras máis elevadas de España e Galicia, mais nunca aprendín na escola os nomes chamativos e fermosos daqueles montes que eu vía dende a fiestra do meu cuarto, do camiño que levaba á escola ou á misa os domingos. Facerme con eses nomes pasou a ser esixencia persoal na medida en que me fun facendo adulto; é imperativo de conciencia ó entrar na “terceira idade”.

O coñecemento das pequenas grandes historias do meu entorno, dos familiares dos que descendo faime sentir dono da historia, porque na deles xa me sento incluído; eu non son un mero receptor, son tamén –dun xeito certamente difícil de explicar– realizador, protagonista desa historia. Aínda máis, se calquera se sente inxustamente tratado cando alguén plaxia a súa obra, eu vivo a gozosa sensación de que fun plaxiado cando descubro que algún dos meus devanceiros realizou na vida aquilo que tamén realizara eu denantes de coñecer a súa historia, polo que me sentía orgulloso ata o punto de dialo-

gar interiormente coa persoa á que me refiro para dicirlle: graciñas por valorar tanto a miña obra que tiveches a ben plaxiarma.

Penso que sintonizo ben neste aspecto –coma noutros moitos– cun meu amigo que na introducción a unha obra súa sobre historia da arte, froito da súa tese de doutoramento, semella gabarse de algo que outros tratarían de ocultar: ser neto, bisneto e tataraneto de mulleres solteiras. E dá a razón: *“Porque foron quen, nun mundo en que case tódalas mulleres pobres tiñan que quedar solteiras, de transmitir a vida e o apelido; loor a estas Quintas –que tal era o nome polo que eran coñecidas na aldea–, mulleres caseiras, pobres case de pedir polas portas que, ó longo dunha centuria foron quen de conservaren o apelido por vía feminina. Loor especial a Farruca da Quinta, que soubo inculcar ós seus descendentes a necesidade da cultura”*. Descubrira xa o meu amigo que a súa bisavoa lle plaxiara o pensamento, que, dun xeito sobranceiro, tamén trata el de inculcar ós seus alumnos.

Canto veño de insinuar, no campo da cultura humana, sendo eu crente, cobra aínda máis relevancia se se trata do ámbito da fe e da experiencia relixiosa. Cada vez que tiña oportunidade de tomar nas miñas mans os libros do arquivo da parroquia onde nacín, sentía a necesidade de coñecer o nome da persoa que bautizara, casara ou dera sepultura ós meus devanceiros; de botar unha ollada á idade en que finaran, averiguar se recibiran os sacramentos antes de morrer, se estableceran mandas piadosas, misas ou obras de caridade. Preocupábame tamén por averiguar en que lugar do templo ou do camposanto foran soterrados. Descubrín cales dos meus maiores optaran pola vida sacerdotal, coma aquel párroco de San Adrián de Toba sepultado dentro da igrexa contra o 1660; outro foi enterrado en San Andrés de Tallo polo 1818; outro máis en Santiago de Mens no 1824; outro meu antepasado, párroco de Corcubión, a quen os fran-

ceses lle queimaron a casa parroquial e o arquivo, que deu recuperado en parte, e que foi soterrado dentro da igrexa parroquial de San Marcos no 1827. Houbo, ademais, un irmán da miña avoa paterna, sepultado xa fóra da igrexa na que eu recibín o bautismo no ano 1911. Aínda outros dous irmáns de meu pai foron así mesmo sacerdotes: o primeiro faleceu sendo párroco de Fisterra no ano 1942 e o segundo recibiu sepultura nas lonxanas terras da cidade de Calabozo en Venezuela no 1959. Coñecidos os datos dos seus pasamentos visitei, en actitude relixiosa, cada un deses lugares, facendo oración de sufraxio e de gratitude a Deus, pensando que o meu presente de hoxe estivera xa, dalgun xeito, na vida deles.

Tamén tratei, xa desde rapaz, obter de meus pais, nacido el no 1866 e ela no 1895, e tamén de miña avoa paterna –nacida no 1854–, coñecementos sobre as actitudes relixiosas e de fe dos nosos devanceiros. Repenso moitas veces a fondura da fe do avó materno de miña avoa, nacido alá pola penúltima década do XVIII. Tendo un neto cura que vivíu de mozo na súa casa mentres agardaba destino por parte do Arcebispado, íalle axudar á Misa pola mañá; e observando como o neto chegaba á casa de volta case denantes có monago, logo lle dicía: “Francisco, e logo ¿tiveches medo de que che caise enriba o tellado da igrexa, ho? ¿Non deberías quedarte un anaquiño co Señor, sen deixalo só tan de contado?” Referíame miña avoa que, cando lle levaron o Viático, xa de oitenta e moitos anos, pediulle ó Cura que lle permitise axeonllarse enriba da cama, por suposto que era unha cama dura, un xergón de follato sobre táboas de castaño, cuberto cunhas sabas de estopa, manta de lá e colcha de trapo. Non foi ninguén quen de disuadilo, de forma que o fidalgo don Luís Pose de Leis, rico no don da fe e pobre en riquezas, recibiu a Cristo coa profunda certidume de que estaba ante Xesús, a quen lle abría a

porta do seu corazón para facer ó seu carón a derradeira viaxe, dende a súa casa no lugar de Reboredo de Nande deica o camposanto onde sería soterrado. ¿Non estaría xa no seu pensamento que o seu tataraneto Manuel, hoxe párroco emérito da Estrada e Ouzande, poidese un día facer algo que superase todo pensamento humano: poñer ó Fillo de Deus, morto e resucitado, a disposición de quen quixese recibilo como compañeiro e como alimento. Sería poder facer aquilo que fermosamente explica o poeta Cabada Vázquez:

¿Falar con Deus a miúdo?
Lendo o Testamento Vello,
vemos que aqueles Petrucios
cuase a cotío o fixeron;
mais facer que Xesucristo
descese dos outos ceos
sobor das táboas do altar
para nós como pan comelo,
iso nin sequera a Virxe
–e é súa Nai– pode facelo;
en troques, con catro verbas
o fai calisquera crego;
dicindo Hoc est corpus meum,
ás súas mans vén Deus correndo.

Despois de ter pescudado xa moitos datos da experiencia relixiosa dos antepasados, ó paso dos anos sinto aínda máis necesidade de coñecer o pasado, porque a resposta ós interrogantes sobre o meu futuro penso que a encontrarei clarificando o pasado. Preciso, por medio dos testemuños que deixaron os tempos idos, chegar a conectar, na miña experiencia de fe, con Xesús morto e resucitado. Á miña idade entendo, moito mellor que de novo, o que San Paulo (1ª Co-rintios, 15, 12–20) nos di: *Se Cristo non resucitou, a miña predicación está baleira, e mesmo resultaría ser unha testemuña falsa contra Deus,*

dicindo del que resucitou a Cristo, non sendo certo. Daquela os meus devanceiros, dos que me sinto orgulloso, terían desaparecido para sempre, ora ... non é así, pois *Cristo resucitou, polo tanto o reencontro está asegurado.* E eu, facendo memoria da historia do pasado, atopo o futuro que ansío e dalgún xeito anticipo. Cando rezo polos meus antepasados xa non o fago somentes *por* deles, aínda que tamén, senón *en lugar* deles, prestándolles o meu pensamento, a miña actitude externa, a miña voz. Cando na catedral de Compostela entro a rezar o credo ante o sartego do Apóstolo Santiago como me encargou meu pai desde rapaz facelo no seu nome, vivo a sensación de que meu pai e meu tataravó don Luis e tódolos meus devanceiros, e ata Santiago Cebedeo, están ó meu carón dicíndolle a Deus aquilo que pensamos del e da súa obra salvadora. Camiño cara ó futuro mergullándome no pasado.

A calquera crente este pasado fáiselle accesible na Sagrada Escritura (A Biblia) e na Tradición. Cómpre lembrar que esta última palabra é susceptible dunha dobre significación: Tradición, en senso amplo quere significar a totalidade da Revelación divina que Deus, en Xesucristo, lle confiou á súa Igrexa. A iso se refire San Paulo cando na segunda das cartas a Timoteo, 1, 14 e 11, escribe: *Garda o precioso depósito polo Espírito Santo que mora en nós.* Pola súa parte San Ireneo escribiu: *A Verdade os cristiáns podemos recabala de mans da Igrexa xa que nela, como en tesourería, os Apóstolos, de forma completísima, depositaron canto pertence á Verdade; por iso debemos amar o que pertence á Igrexa e conservar con fidelidade a Tradición da Verdade.*

Tradición, en senso máis reducido quere significar canto nos foi revelado por Cristo sen que fose consignado por escrito baixo a inspiración do Espírito Santo formando parte dos libros que compoñen a Sagrada Escritura; e que chega ás xentes de tódalas xeracións trans-

mitida oralmente, baixo a acción misteriosa do Espírito Santo. Dicía fermosísimamente San Vicente de Lerins no século IV *É cousa decidida, dentro da Igrexa Católica, manter con fidelidade canto semper, ubique et ab omnibus (sempre, en todas partes e por todos) foi confesado e crido*. Abrangue neste senso a palabra Tradición o elemento obxectivo –aquilo que cremos–, e tamén o elemento subxectivo, o feito mesmo de transmitirmos ese contido, sexa pola predicación, pola catequese, a liturxia, polos símbolos utilizados como expresión da nosa experiencia de fe e devoción; polos comportamentos e o estilo de vida e relacións interpersoais familiares ou comunitarias. Tamén polos cantos, institucións, parroquias, confrarías, culto dos difuntos e outras. A todo este conxunto de transmisión da Tradición é ó que eu quero significar co segundo elemento do título deste traballo, *as tradicións* en Ouzande nos séculos XVII, XVIII e XIX, en tanto foi parroquia matriz, deica quedar unida á de San Paio da Estrada no 1869.

Cómpre non esquecer que os primeiros axentes da transmisión da mensaxe revelada son os membros da familia, e logo a comunidade parroquial, facendo tamén uso, de ser posible, dos centros de ensino, elemento importantísimo na adquisición dos saberes da cultura relixiosa. Así mesmo ha terse en conta que a totalidade do contido da fe cristiá, incluíndo canto está recollido na Biblia, énos transmitido tamén oralmente. Certamente cando na nosa mocidade se nos transmitiu tamén oralmente a certeza da fe sobre a Inspiración divina das Santas Escrituras e sobre cal é o Canon ou elenco dos libros Inspirados, poida que teñamos vivido –a min así me sucedeu–, a sensación de que a certeza que me ofrecía a Palabra Escrita era superior, con moito, á da Palabra revelada que me chegaba na transmisión oral: ensino da familia, proposta relixiosa na parroquia, etc. Cando agora, á miña idade, volvo a mirada á miña experiencia de fe, vivo a

sensación de que as conviccións relixiosas que configuraron máis fondamente a miña existencia proceden do ámbito da familia e da parroquia en moita maior medida cá das aulas do centro de estudos teolóxicos, onde é certo que aprendín conceptos de valor incalculable para entenderme a min mesmo como crente e tamén para dispor de ferramenta adecuada á tarefa de ser non mero receptor da Mensaxe divina, senón tamén o seu transmisor. Receptor e transmisor, velaí as dúas vertentes dunha única realidade; estou convencido, e teño dito moitas veces ós catequistas e pais de familia, que cando un transmite a fe, poida que aprenda máis do que ensina. Lembro aquí unha frase do Libro dos Feitos dos Apóstoles, que, segundo San Paulo pronunciou o Señor Xesús, *enriquecese máis quen dá que quen recibe*.

* * *

As ideas que levo expostas inducíronme unha vez máis a tomar nas miñas mans os libros do Arquivo Parroquial de Ouzande, nos que están recollidas as contas da Fábrica e das confrarías da Nosa Señora do Rosario, San Roque, Ánimas e Sacramento, tratando de esculcar neles a orixe e manifestacións das súas tradicións relixiosas, e facer unha reflexión sobre importantes aspectos da Tradición ou doutrina de fe nelas transmitida. É de advertir que estes libros ofrécennos información a partires da metade do século XVII, aínda que, por suposto, á fe relixiosa non se chega na comunidade da noite para a mañá, polo que diríamos que neses libros encontramos manifestacións da fe ó longo de tres centurias. Parece importante recordar o tipo de Comunidade que é a parroquia de Ouzande naquel tempo, sendo o párroco ou Rector (como daquela se coñecía) elemento de particular relevancia, non único nin, se cadra, o

máis determinante da fe a partires da infancia; aínda así sería moi conveniente saber quen foron as persoas que prestaron ese servicio e o modo en que accedían a ese cargo.

A parroquia de Ouzande contaba cun pequeno número de veciños, constituídos en familias ou “fogos”, como daquela se dicía. Os datos que puiden recadar non sempre son moi fiables; de todos modos poden ser aceptable no seu conxunto. No 1607 Gerónimo de Hoyo constata en Ouzande 22 fregueses (familias); no 1654, na visita do Arcebispo don Fernando de Andrade, déixanse anotados na parroquia 30 fregueses; no 1673 o visitador delegado do Arcebispo D. Andrés Girón, atopa na parroquia 40 fogos. Pascual Madoz asígnalle a Ouzande no 1850 unha poboación de 50 casas; don Pedro Varela cuantifica os veciños de Ouzande en 378, con 70 cabezas de familia. A Guía Diocesana do 1929 rexistra eses mesmos 70 fregueses, se ben don Manuel Reimóndez dá para esas datas 413 habitantes. Álvarez Limeses, no 1936 dá un censo de 431 persoas; na Guía diocesana do ano 1992 dise que nesta poboación viven 139 familias con 541 habitantes. E, por último, a Guía do 1998 consigna 459 habitantes en Ouzande, que descenden a 426 no 2003, froito da caída da natalidade e non do descenso de familias; paradoxalmente con máis familias temos menos habitantes.

Por todo o anteriormente consignado podemos ver que se trata dunha comunidade de dimensións reducidas, aínda que en permanente crecemento.

Parocoloxio ou relación dos párrocos de Ouzande

1651, Bacharel Mauro Posse de Montaos y Villardefrancos; ignoramos a data de posesión, se ben sabemos que foi sepultado no templo parroquial en 6 de marzo do 1656.

Ignacio de Ribera y Sotomayor, Rector de Aguións e Vicerrector de Ouzande dende a morte do cura. Vicerrector quer dicir Cura ecónomo ou interino. Desde comezos de 1660, Bacharel Bartolomé Gomez de Pardiñas, Rector que recibe sepultura na Igrexa de Ouzande o 13 de agosto do 1685. Despois del —e xa durante os seus últimos anos—, actúa como Vicerrector don Pedro de Bigín, clérigo aveciñado en Ouzande.

Na visita do Arcebispo Frey Antonio de Monroy, o 18-11-1688 dise que é Rector electo don Antonio de la Peña, a prol de quen o Tribunal da Diócese emitíu sentenza, aínda que, segundo parece, foi apelada perante o Tribunal Real; sendo mentres tanto Pedro de Bigín quen serve á parroquia, aínda sendo o Rector quen perciba os froitos e viva na rectoral. Actúa algunhas veces o propio Rector, que asina nos libros como Antonio Vermúdez de la Peña, ó que tamén axuda como Vicerrector don Domingo Pérez de Gameán. Tamén se menciona algunha vez a don Pedro da Graña (10-9-1691) como vicerrector de Ouzande. De la Peña asinaba ás veces como Antonio Bermúdez de la Peña y Montenegro, así ata o 5 de xaneiro do 1690, e non consta falecido en Ouzande. ¿Foilie acaso contraria a sentenza e houbo deixar a parroquia?

En marzo de 1691 figura como Rector propio Francisco Bermúdez de Castro y Montenegro, quen foi sepultado na igrexa de Ouzande o 28-6-1707; tendo falecido en San Bréixome de Arcos, sen outorgar testamento; vése que lle tiña lei a Ouzande. Dende xullo do 1707 actúa como vicerrector don Pedro Rodríguez de Matalobos, quen nos derradeiros meses do 1712 asina xa as partidas como Rector propio de Ouzande, ata que falece o 27-6-1727, sendo soterrado na igrexa; outorgou testamento. Actúa entón D. Ignacio Pastoriza, cura de Guimarei, como máis inmediato, dirixindo o enterro e hon-

ras fúnebres. De seguido actúa como vicerrector ou ecónomo D. Jacinto Rodríguez da Fraga, aínda que delega case todo en Gregorio Rodríguez de Matalobos, irmán ou sobriño do defunto párroco, xa que vivía en Figueroa, onde rematará a súa vida, e alí vivía tamén un irmán do defunto don Pedro, chamado Santiago Rodríguez de Matalobos. O Jacinto era vicario—cura de Lagartóns ata que en 18-4-1728 faille entrega dos libros parroquiais a don Juan Antonio Montenegro y Sotomayor *en virtud de nombramiento y posesión en que me hallo de Cura y Rector propio de San Lorenzo de Ouzande por muerte del Licenciado don Pedro Rodríguez de Matalobos mi antecesor*, deixou escrito don Juan Antonio.

En nove días de abril do 1629, Francisco Carbón, vicerrector, tralo falecemento de Juan Antonio Montenegro é quen bautiza, titulándose “Vicerrector en vacante”. Don Juan Antonio faleceu o 22-2-1729 e recibe sepultura intramuros da igrexa; actúa don Ignacio Pastoriza, de Guimarei, quen consigna no libro de difuntos *el difunto recibió los Santos Sacramentos in communione Ecclesiae; no hizo testamento por haber estado casi siempre raptado en la enfermedad de que murió. Ofrenda dos carneros, un cañado de vino y tres ferrados de trigo, tres de centeno y tres de mijo menudo. Deja por su heredera forzosa a doña Isabel María Núñez de Castro Varela de Vaamonde, su madre vecina de San Payo de Figueroa, residente al presente en Ouzande*. Francisco Carbón y Lamas di que se lle fixo acto de aniversario *por la parroquia el 26 de dicho mes y año y que el se halla nombrado Vicecura ecónomo por nombramiento del Sr. Arzobispo*. Asistiron 29 sacerdotes.

En xullo de 1730 figura actuando de párroco D. Alonso Antonio Pinto de Illobre, que dende 1740 actúa con autorización de Manuel Antonio Picáns, ecónomo que antes era veciño de Cereixo; e o señor Pinto é párroco de Callobre; en Figueroa vive por estas datas o presbí-

tero Pedro Rodríguez Taboada. En maio do 1741 aparece como novo párroco de Ouzande don Jacinto Bermúdez de Rivera, que foi enterrado na igrexa o 25-9-1765, actuando como sacramentario don José Antonio de Laña, cura propio de Aguións. No seu testamento deixa, entre outras disposicións, 200 reais para a fábrica de Ouzande; e para a Virxe do Socorro, incluída en dita igrexa, 100 reais (logo xa pesaba a devoción a esta advocación en Ouzande). No tres de outubro do 1765 figura como ecónomo en Ouzande don Francisco Antonio Rivera, que actúa deica agosto do 1767, en que aparece como párroco o Bacharel don Benito Mondragón Córdoba y Castro, aínda que, coa súa licenza, fai as súas veces Francisco Antonio Rivera. Os meses de outubro e seguintes –ata marzo do 1768–, suple ó párroco D. Domingo Antonio Somoza, Pbro. Veciño da vila de Rianxo.

Mondragón figura como Rector en Ouzande e electo de Santa María de Beluso en maio do 1792; en setembro dese ano aparece como ecónomo don Pedro Bernardo Sueiro, presbítero veciño de Arcos de Furcos; actuará como tal ata que en 7-1-1796 actúa como Rector propio o bacharel don Josef Aguayo y Nieves. Falece este cura o 23-3-1828, sendo enterrado na igrexa parroquial; deixa consignado no seu testamento que lega a metade do que tiña á igrexa de Ouzande e a outra metade ós pobres. Firma como cura vacante don Juan Antonio Buela e despois don Francisco de Baños, presbítero veciño de Figueroa, ata que en novembro do 1828 figura como párroco don Juan Manuel Fontenla García, cargo que ocupa ata o seu falecemento en Ouzande o 8-5-1869, recibindo sepultura no cemiterio que el creara, na sepultura destinada ós curas e donde tamén xaz o párroco de A Estrada-Ouzande don Francisco González de Penelas, falecido o 20-11-1920. Neste enterro figura como Sacramentario o párroco de Aguións don Amancio Veiga.

Como se deixa ver polos apelidos, e tendo en conta que case a totalidade destes párrocos tiñan familia nas parroquias cincunveciñas, trataríase de persoas ben coñecedoras do entorno; xente que amosa ter un bo nivel cultural pois a meirande parte tiñan nivel académico universitario como bachareis ou licenciados. Vese tamén que se encontraban a gusto en Ouzande, xa que, de todos eles, samente dous fan mudanza, un para Callobre e outro para Beluso, parroquia esta última moi apetecible, coma todas as do Salnés e Morrazo. Cómpre agora preguntarse ¿e como accederon estes curas a Ouzande? Debemos ter en conta que, sendo sempre os Arcebispos quen nombraban e daban posesión ós párrocos, a elección dos candidatos tense feito, ó longo da historia, de distintos modos. Un deles era o “Dereito de Presentación”, que consistía en que unhas persoas, físicas ou xurídicas, posuían o dereito de elixir entre persoas ordenadas sacerdotes que reunisen as condicións adecuadas para exercer o cargo de Rector e lle desen posesión dun Beneficio Curado por parte do Arcebispo. Polos datos consignados no arquivo, e somentes por eles, teño noticia de que Ouzande é parroquia de presentación de leigos, persoas físicas non clérigos nin relixiosos. Así, na visita efectuada á parroquia no 1680 polo Cóengo don Bernardo González dise que Ouzande é *de presentación lega*. No 1684 Francisco Rodríguez Araújo, visitador, deixa dito que a parroquia é de presentación *de legos*. Na visita do Bispo Auxiliar don Antonio de Jaspe, fai contar que a parroquia é de presentación de *Patronato de Legos*. No 1727 don Juan Armesto y Astorga fai constar que a parroquia é de *presentación lega*. Sen embargo non se fai constar en ningures o nome das persoas que detentan o privilexio de presentar; agora ben, revisando o Libro da Confraría de Ánimas, folio 10, contra o ano 1760 o párroco don Jacinto Bermúdez deixa constancia de que un presentador

era *Don Joseph Bermúdez de Sangro, patrono de este Curato*. O tal don José, según consta no libro de Fábrica de Figueroa, folio 114v, vivía na Casa Grande de Figueroa, sendo un dos responsables de manter ben coidada a HERMITA DEL ESPÍRITU SANTO do lugar da Estrada. Nesa casa consta que vivía no 1728 dona Teresa Moscoso Miranda, viúva de don Francisco Bermúdez de Sangro e titora dos seus fillos o Marqués de Mos e outros. Don Nicolás Mato Varela, sendo párroco da Estrada e Ouzande nunha folla que deixa adosada ó último libro de Fábrica da Parroquia, que debeu ser escrita contra o ano 1950, afirma que as parroquias de A Estrada e Ouzande, unidas dende 1869, son *de Patronato del Marqués de Santa Cruz de Rivadulla, con alternativa del Sr. Sangro y Ros de Olano*.

Falecido don Nicolás, que fora presentado no seu día polo Marqués de Santa Cruz de Rivadulla, no ano 1962 o Arcebispo publicou a vacante coa fin de que quen tivese o dereito de presentar comparecese para acreditarlo e proceder ó nomeamento de novo párroco. Sen embargo o Concilio Vaticano II, por aquelas datas, fai un chamamento a que os presenteiros, polo ben da Igrexa, renunciasen ó seu privilexio. Deste modo eu accedín no 1965 ó cargo de párroco da Estrada e Ouzande, por libre designación do Arcebispo Quiroga Palacios, previo o Concurso a Curatos establecido daquela nesta nosa Diócese. Veáí pois que o meu antecesor foi o “pecha cancelas” dunha praxe centenaria, abrindo eu a porta a unha nova forma de acceso ó cargo de Rector da Estrada e Ouzande, da que recentemente, por razóns de idade e saúde fixen renuncia e me foi aceptada polo Señor Arcebispo; ¡Deus llo paguiño!

A vida na comunidade crente de Ouzande de 1650 a 1869

Como toda colectividade, a parroquia é unha realidade organizada de tal xeito que cada un dos seus membros ha asumir a súa propia función. Tátase da presenza máis pequena da Igrexa de Cristo, despois da familia, que San Paulo compara cun corpo, onde cada membro ten a súa función, sendo todos necesarios. Hay funcións que veñen dadas e son parte da Tradición ou contido da fe, como é o caso do Sacerdocio ministerial ordenado –Rector da parroquia– e o laicado –os fregueses–, que deben ser activos na transmisión e proclamación da fe na cataquese familiar ou parroquial, estilo de vida e confesión pública desta fe. Tamén na celebración da fe na liturxia e vida de caridade, entendida principalmente como atención ós máis necesitados. Sen sacerdote non existiría parroquia. Se este esquecera que o seu é servir, non servirse de, estaría lonxe do que ós primeiros sacerdotes lles dicía S. Pedro (Carta 1ª, cp. 5, 2–3) *Coidade do rabaño que está á vosa garda ... non por interés de lucro, senón de boa gana; non dándovos as de señores daqueles que se vos encomendaron.* Sen curas non hai parroquia, mais sen fregueses, tampouco. Cóntase que un abade moi estricto, de esixencias que sobrepasaban as do propio Evanxeo, foi expulsando do convento a tódolos frades, un a un; chegado o derradeiro, díxolle *vostede non é mais disciplinado cós outros, debo pois expulsalo*, ó que o frade retrucou *se me bota, queda vostede mesmo destituído, porque sen frades vostede non é abade.* O Cardeal Quiroga Palacios escoitou un día dos fregueses dunha parroquia na que falecera o cura, a petición dun novo párroco, dicíannlle ó Cardeal *Sómoslle un fato de fillos sen pai.*

Ningunha das partes pode ser ignorada pola outra; os leigos precisan o recoñecemento de membros activos e corresponsables na

organización das actividades, dende a cataquese, e a celebración dos actos de culto, ata a administración da economía parroquial. Contaba un Cardeal que un catecúmeno que preguntaba a un sacerdote cal era a posición dun laico na Igrexa, recibiu daquel a seguinte resposta *a posición é dobre: axeonllarse ante o altar e sentarse cando o cura predica*. Con ironía engadiu o Cardeal *esquenceuse dunha terceira: meter a man no seu moedeiro para aportar os cartiños*.

Ningunear ó Cura é tamén unha posible tentación no devenir da historia das parroquias. Hai situacións nas que o párroco non pode dimitir da súa responsabilidade; non pode dar por bo un camiño de transmitir a fe inadecuado, que non sintonice no contido nin nos métodos co proposto polos responsables da acción diocesana, que preside o Bispo. Non pode dicir amén a unha moral e a un estilo de vida contrarios ó Evanxeo, aínda que o pedise a maioría. É preciso que o párroco sexa aceptado con respecto e afecto. Non se lle pode pedir que traballe con tesón sen lle proporcionar os medios necesarios de sustentación que posibilite que viva humanamente, ó uso da terra, como fermosamente se expresaban os párrocos de Ouzande nos séculos pasados. Como se dixo de Cristo: tamén o Cura ha pasar “por un de tantos”, sen pretender ser un privilexiado na sociedade en que lle tocou vivir; mais tampouco a ser sometido a vivir coma un paria. A pobreza máis acentuada, ó estilo de San Francisco de Asís, sería froito, en todo caso, da libre e persoal elección de cada quen. Como dicía un meu amigo no Colexio de Irlandeses, onde residiamos como alumnos da Universidade Pontificia de Salamanca, ante a proposta do administrador do Centro de facermos unha vida máis penitencial na coresma reducíndonos un pouco os alimentos, entre outras cousas, alguén escribiu un día debaixo do relatorio da boa xestión daquel administrador aforrativo *ex tripis nostris*, a conta do noso

bandullo, *eu sonlle un namorado da abstinencia e do xaxún, góstame moitísimo a penitencia... ¡voluntaria!* Se o Cura debe andar *alonzado do amor ós cartos*, como di San Policarpo, os fregueses terán que facer o que di S. Ignacio de Antioquía *acceptade ó Cura como enviado de Xesucristo; tanto Cura como fregueses non han facer nada sen ter en conta o consello do Bispo*. Se os fregueses non poden ser só persoas que recen ante o altar, escoiten a predicación e abran o moedeiro para entregar os cartiños, tampouco deben pasar ó que nalgunha comunidade se vén dando: os leigos toman coma actitude propia súa a de meter a man no peto das esmolas que hai no templo e na bolsa das colectas que se realizan nos actos de culto; e con iso, desentendéndose do Cura e de tódalas outras necesidades a que están destinadas as aportacións do fieis, contratan orquestras e foguetes; coma se con iso xa abundase para ter festa na parroquia. Sendo a parroquia un colectivo de crentes, a festa suporá, como escoitei xa de neno, *a Misa, a mesa e a música*. De non facelo de acordo os Curas e as comisións de festas, obteráse como resultado unha festa que non é festa. Así nolo dixo un día ós Curas da Estrada o monago Paquiño, que agora xa é un home feito e dereito, ó rematar unha Misa solemne na que o director do canto iniciou sen ton nin son, resultando aquilo máis que cantar, berrear: *hoxe non hai festa; ¿e logo? pregunteille; porque hoxe vostedes ían cada un pola súa conta*. A relación fregueses–curas en Ouzande foi ó longo de máis de 200 anos gozosa e modélica, según se desprende dos libros parroquiais. Somente atopei a excepción dun cura interino que un día tomou a decisión, contra o parecer dos fregueses, de facer un investimento de certa cantidade sen autorización dos superiores, ignorando aquela frase latina que calquera crego coñecía: *sede vacante nihil innovetur*; o interino manteña as cousas como estaban. O certo é que o cura foi denunciado

polo mordomo fabriqueiro e houbo devolver os cartos por sentenza dun Xuíz eclesiástico. Era polo 1729 e chamábase Francisco Carbón Lamas. Tódolos demais, cada quen coa súa sensibilidade, de tal maneira foron percorrendo o camiño das relacións cura–fregueses que, comparado coa idea que eu teño do que deben ser, parece que me plaxiaron (é un xeito de dicilo).

A comunidade parroquial foise dando a si mesma unha serie de institucións coas que se facía posible ese bo entendemento e o logro das finalidades que se propoñían, fundamentalmente a transmisión da fe, a celebración do culto, atención ós máis necesitados, convivencia fraternal, festa, solidariedade cos que padecían dor e magoas, etc. Hai cinco institucións das que queda boa constancia no arquivo da parroquia: o fabriqueiro e as Confrarías de San Roque, da Virxe do Rosario, de Ánimas e do Santísimo Sacramento, que se uniu á da Virxe compartindo ambas dúas mordomo e cota anual, mais con constitucións propias. Intentaremos asomarnos un pouco a cada unha das citadas institucións.

Os fabriqueiros na parroquia de Ouzande

Co nome de Fábrica queremos significar unha realidade, distinta dunha persoa física que, por determinación da lei queda constituída nun ser capaz de dereitos e obrigacións, e que designamos co nome de persoa xurídica ou moral. É ven sendo a igrexa parroquial e conxunto de elementos que posúe e masa de bens económicos destinados á reparación, decoración e reposición de obxectos destinados ós actos de culto. Chamámoslle bens da igrexa, na súa modalidade de inmobles e as rendas que xeran, así como réditos de contas bancarias e ofrendas feitas para o templo, que son distintas das realizadas para sustento do párroco. En ausencia doutras normas, a administración

destes bens corre a cargo do párroco, aínda que sempre foi aconsellable a intervención dos fregueses. Na actualidade existe o Consello económico parroquial, institución amparada no dereito canónico. Un anticipo do actual Consello foi en épocas históricas a figura do Fabriqueiro. Hei comezar dicindo quen teño a certeza de cómo eran nomeados estes Fabriqueiros. ¿Quizais que do mesmo modo que hoxe se fai na parroquia co servizo de sancristáns, no que se turnan por periodos anuais cada unha das familias por orden de casamento? Penso que non, porque figuran facendo, ás veces, varios exercicios económicos sucesivos ou alternos. Ademais, normalmente fábase de que han ser persoas *llanas* y *abonadas*, algo así como de boa reputación, con certa solvencia económica e ben relacionadas na parroquia. ¿Cal era o servizo que prestaban os mordomos Fabriqueiros? Fundamentalmente exercer a administración dos medios económicos que manexaba a Fábrica, tal como se reflexa na rendición de contas consignadas nos libros da Fábrica.

Por exemplo, nas contas tomadas a Francisco Fernández, mordomo do ano 1732, o Rector dille que debe facerse cargo dos seguintes ingresos: 684 rs de superávit do ano anterior; 85 rs dos 19 ferrados de centeo da renda das leiras de Tosar– Tabeirós; 12 ferrados máis de miúdo por outras rendas, tamén en Tosar, e que supuxeron 36 rs; polas herdades de Canles e Leirós, en Ouzande, 5 ferrados de centeo, por valor de 22'5 rs; 14 reais máis que ten de renda a Fábrica por 2 ferrados de trigo (non se lle cobraba ferrado e medio máis como compensación do seu traballo). Fáiselle cargo de 37 rs de sepulturas de maiores e 6 máis de tres de párvulos; tamén 374 reais, a metade en que foi condeado polo Provisor o cura D. Francisco Carbón; a outra metade fallouna contra o Cura actual, que non debe pagalas, como queda claro na documentación do proceso xudicial. O Fabriqueiro ingresa

1261 rs e, pola súa parte, presenta xustificante dos seguintes gastos: misas de fundación, 27 rs; 39 rs e 12 mrvs en cera; 12 rs e 17 mrvs en Santos Óleos; 36 rs. de estipendio a tres sacerdotes que asistiron ás funcións de Xoves e Venres Santo; 14 rs e 17 mrvs dun ferrado de centeo que asigna anualmente a Fábrica ó Fabriqueiro; 1 rl e 30 mrvs de xabón; 1 rl e 17 mrvs de incenso; 3 rs dunha campaña; 24 rs por traballos de retellado; 22 rs de gastos do pleito contra o Sr. Carbón; 4rs, dos doce que levou o notario que dou fe do poder, e testemuño da Vista e das contas (para o pleito); 83 rs e 4 mrvs dunha alba, amito e mantel do altar maior; accesorios para o amito, 8 rs e 2 mrvs; 1 rl e 8 mrvs noutros accesorios; pola reparación do eixo da campá grande e atril pagou 2 rs e 17 mrvs; 102 rs da capa de damasquillo; 7 rs e 17 mrvs dun cingulo; 12 rs por unha bolsa de corporais; 260 rs e 22 mrvs por material e feitura dunha naveta de prata; 125 rs e 12 mrvs polas dalmáticas e accesorios, incluída a feitura; 4 rs que se lle dan ó notario por formalizar estas contas. O gasto total importa a cantidade de 784 rs e 5 mrvs, o que, unha vez deducidos da cantidade ingresada dan como resultado que o Fabriqueiro queda alcanzado en 476 rs e 32 mrvs, cantidade que entregará en canto a precise a Fábrica e ó que se obriga cos seus bens mobles ou raíces, presentes e futuros. Non asina por non saber, facéndoo a petición súa dous testemuños presentes que foron Antonio González e Domingo Picallo; asina tamén o Rector, don Alonso Antonio Pinto de Illobre. Tomei boa nota destas contas por circunstancias que aconteceron unha soa vez na historia destes dous séculos, como a sentenza contra un Cura que obrou incorrectamente, a instancias do Fabriqueiro. De todos modos carecen estas contas dun dato que habería que engadir: os Curas de Ouzande, por vivir na casa rectoral e usufructo da finca que a circundaba, herdo do Rector Mauro Posse de Montaos, debían pagar ó Fabriqueiro o valor

de sete ferrados de centeo, ademais de cumprir coa manda de dicir 6 misas anuais en sufraxio do defunto Rector. Con esta mostra queda claro que os leigos interveñen fructíferamente na administración da parroquia, supoñendo isto tamén unha forma de que ninguén teña que desconfiar do Cura, aínda que, pola contra, a intervención dos leigos beneficiase da intervención dos Rectores, cando anualmente han presentar contas da súa xestión, perante testemuñas e debidamente xustificadas tódolos gastos.

Tamén eran os Fabriqueiros responsables do coidado e limpeza do templo; e tiñan, finalmente, a obriga de tocar as campás a oración tódolos días e manter acesa a lámpada do Santísimo Sacramento. Deste magnífico servizo mantense hoxe en día unha presenza na parroquia que resulta para min algo inestimable: o servizo que, por orde de casamentos, prestan os matrimonios de Ouzande como sancristáns da parroquia. ¡Gozan do aplauso da crítica especializada! Penso que, avanzando na procura de novas formas de organizarse, o mundo de hoxe necesita como nunca desta participación dos leigos; mantendo de todos modos o convencemento de que o Cura non é o dono da parroquia para facer o que queira, aínda que é figura imprescindible sen a que non existiría a parroquia. Se Ouzande tivo bos Curas foi porque os Curas tiveron bos fregueses; dicíao San Agustíño no seu sermón ós pastores, *Se existen boas ovellas tamén haberá bos pastores, xa que de entre as boas ovellas saen os bos pastores.*

Ogallá que os novos cregos que se van ordenando traballen con ilusión e acerto e logren os progresos que os vellos non fomos quen de acadar; eu espero que o logren pois non estou de todo convencido da veracidade daquel dito que xa meu pai escoitara alá na nosa terra, xantando á mesa dos curas cando era mozo, a un curiña novo de non moitas luces que estragara un amito novo para facer un cingulo co

que axustar a alba ó seu corpo. O domingo seguinte o párroco ó advertir aquela desfeita ¡botou un xuramento en arameo! E dixo algo que tamén certo día expresou o meu predecesor don Nicolás Mato: *pedinlle un coadxutor ó Arcebispo e mándame ... un rapaz sen sentido, esgazoume un amito novo para facer del un cingulo*. O cura da vila inmediata (Portozás), home avezado a ensinar rapaces, que debía ter unha particular sensibilidade para escoitar e reproducir os cantos dos paxaros, díxolle certo día ó párroco de Traba de Laxe: *Francisco, ti non debes andar ben de oído pois vivindo neste famoso Valverde onde os paxaros falan e din verdades coma puños, non te decataches do que eles din a cotío. Baixando eu pola aldea de Cuiña, nunha guindeira que lles servía o banquete falaban dous paxaros, e un deles dicía: Cregos, cregos / os de algún día; / os de agora / chío, chío /*. Xa o dixen, e pódemlo crear; non estou convencido da veracidade do que puido dicir un Cura ¡áinda que llo teña escoitado mesmo ós paxaros!

Confrarías de Ouzande

As Confrarías instituídas en Ouzande e sitas na igrexa parroquial de S. Lourenzo foron, por orde cronolóxico da redacción das súas constitucións as seguintes: da Nosa Señora do Rosario, de San Roque, Ánimas e Santísimo Sacramento. Estas institucións estaban obrigadas a contribuir á conservación e mellora do templo e aportar a parte correspondente dos gastos de culto. Cómpre ter en conta que o termo Confraría ten unha dobre acepción nos libros da parroquia: “institución dotada de persoalidade xurídica, cos seus dereitos e obrigas”, mais tamén “assemblea de confrades reunidos nas celebracións que lle son propias”. As Constitucións de cada Confraría debían someterse á aprobación superior.

Confraría do Rosario

A máis antiga da que teñamos noticia; dela ofrecerei copia literal sen facer versión das dúas primeiras páxinas do libro, incluíndo a relación dos confrades, coa ilusión de que os veciños de Ouzande, que espero teñan a bondade de leer este traballo, se vexan reflexados nela, pois os apelidos que naquel documento se consignan existen aínda na parroquia.

Libro de la Cofradía de Nuestra Señora del Rosario; sita en Sanct Lorenzo de Ouzande. Año de 1651.

Memorial de los Cofrades que han entrado en la Cofradía de la Virgen del Rosario, arriba dicha, confirmada por el Prior de la Orden de San Domingo de Santiago, como constará al final del siguiente memorial. El Bachiller Mauro Posse, Rector de dicha feligresía, un ferrado de centeno. Pedro Vesteiro, por si y su mujer, dos rs. Juan Pereira, medio f de trigo. Pedro da Graña, medio f de trigo. Pedro de Figueiras, medio f de trigo. Domingo de Tossar, medio f de trigo, Juan de Villaverde, medio f de trigo. Andrés do Castro, por si y su casa, tres rs. Benito de Sangiao, 2 rs. Andrés da Porta, medio f de trigo. Alonso de Sevilla, 2rs. Pedro de Villaverde, medio f de trigo. Gustavo de Villaverde, medio f de trigo. Juan Bugallo, 2 rs. Gregorio da Ponte, medio f de centeno. Pedro de Sangiao, 2 rs. Bernardo da Granxa, 2rs. Domingo García, medio f de centeno. Roque de Ribera, medio f de centeno. Juan da Riba, medio f de trigo. Bréixome Carballo, medio f de centeno. María Cerviña, por si y su hija, medio f de trigo. Inés Blanca, 1 rl. Antonia Vicente, 1 rl. María Vesteira, 1 rl. Domingo Vesteiro, 2 rs. Juan Pereira de García, 1 f de trigo. Antonio da Ponte, 1 f de trigo. Dominga Pereira, 10 cuartos. Diego Pereira, 1 rl. María Soneira, 10 cuartos. Pedro Tato, 2⁵ rs. Antonio Vinseiro, medio f de centeno. Inés Pereira, medio rl. Elbira de Castro, medio rl. Alberte Balado, 2 rs. Bréixome de Soto, medio rl. Luis de Sangiao, medio rl. Inés da Porta, medio rl. María Vesteira, la moza, medio rl. María de Villaverde, medio rl. María de Ribeira, medio rl. Joana de San Jorge, medio rl. Ángela da Riba, medio rl. Gregoria Vicente, 1 rl. María de Parafita, 4 cuartos.

Alonso Pereira, 1 rl. María de Vilaverde, medio rl. Dominga da Porta, medio real, por su marido difunto.

El Maestro Fray Alonso Gallego, Calificador del Santo Oficio y Vicario de este Reino de Galicia y Prior del Convento de S. Domingo de Santiago, admito a los escritos en este libro, por Cofrades de la Cofradía de Ntra Señora del Rosario, sita en el lugar de Sal Lorenzo de Ouzande y su feligresía para que gocen de todas las gracias y Pribilegios concedidos por los Sumos Pontífices a todos los Cofrades de Nuestra Señora del Rosario; y doy toda mi autoridad al Licenciado Mauro Posse de Montaos, abad de la dicha feligresía, para que pueda asentar Cofrades, bendecir Rosarios y hacer todo lo demás que yo puedo. En fe de lo cual lo firmo en Nuestro Convento de Santo Domingo de Santiago, en 24 de octubre de 1652. Fray Alonso Gallego, Vicario Provincial.

As constitucións, que recollemos xa en galego, son do teor seguinte:

“Constitucións que os confrades da Confraría do Rosario da Santísima Nosa Señora, instituída na freguesía de San Lourenzo de Ouzande han gardar inviolablemente, para conservación de tan santa irmandade, téndoo deste xeito determinado os referidos confrades, con xeral consentemento e aplauso de tódolos que hoxe en día pertencen á Confraría, á hora do Ofertorio da Misa maior. Eis o seu teor:

- 1^a. Ordenamos e establecemos que esta Confraría teña como Patrona á Santísima Soberana, Raíña dos Anxos, María Nai de Deus e Señora Nosa, xa que está fundada a devoción do seu Santísimo Rosario polo Padre Mestre Frey Alonso Gallego, Calificador do Santo Oficio e Vicario Provincial deste Reino, e Prior do Convento de San Domingos de Santiago, con particular comisión da Súa Santidade o Papa; e baixo o amparo desta soberana Señora sometémonos coma escravos seus, suplicándolle teña a ben acadarnos da

man divina do seu Santísimo Fillo que se sirva atender as nosas peticións, para remedio de tantas necesidades.

- 2^a. Vontade nosa é que o día da Expectación do Parto desta divina Señora se faga unha solemne festa na que haxa misa cantada e confesen e comunguen cantos máis confrades poidan, lucrando as indulxencias e beneficiándose das restantes gracias concedida a esta Santa Confraría, a favor das benditas ánimas; e que haxa sacerdotes bastantes para axudar ós divinos Oficios, máis ou menos segundo os medio de que poida dispor a Confraría.
- 3^a. Dado que en tódalas festividades desta Santísima Señora, e en tódolos primeiros domingos de cada un dos meses do ano hai Xubileo plenísimo para esta Confraría, pedimos e suplicamos, por servicio de Deus, ó Capelán, teña a ben confesar e comungar ós ditos confrades non habendo impedimento lexítimo; e de habelo que nos conceda autorización para podérmolo procurar noutra parte, e deste xeito dispórmonos para facernos coas gracias da visita ritual á igrexa nos días mencionados.
- 4^a. Ordenamos que polos Confrades vivos e defuntos e polos benfeitores desta santa Confraría, o supradito Capelán ou quen faga as súas veces ha dicir e diga en cada ano seis Misas, unha cada dous meses, en sábados, a honra da Virxe Santísima, satisfacéndolle o estipendio de costume, ata que a Confraría aumente, dado que a freguesía é pequena e non ten Confrades de fóra dela; cando haxa máis Confrades tamén se dirán máis Misas.
- 5^a. Acordamos que quen sexa mordomo desta Confraría ha selo voluntario e pola súa devoción, sen ser forzado por

ninguén de ningún modo. De non habelo así, o Rector, con catro ou cinco Confrades honrados e que teñan sido mordomos elixan unha persoa de satisfacción que faga ese servizo, recolla as caridades, dea conta delas póndoas nunha arca que se fará con esa finalidade; e con eses medios, o día que se celebra a Confraría, chame a catro sacerdotes que digan Misa, e axuden a oficiar a maior, pagándolles o xantar ó uso da terra, se non se fai pitanza.

- 6^a. Ordenamos que os confrades desta santa Confraría e irmandade teñan a responsabilidade de visitar ós irmáns que estean enfermos, consolándoos nas súas necesidades tanto espirituais coma corporais; e cando se lle levase a Comuñón a ditos enfermos, se sintan na obriga, cantos poidan e teñan noticia ó escoitaren a campá, de acompañar ó Santísimo, cando menos un de cada casa.
- 7^a. Acordamos que cando Noso Señor tivese levado desta presente vida algún confrade, en canto a noticia chegue ós demais, estes hanse sentir na obriga de acudir ó seu enterro, acompañando o corpo do defunto dende a casa ata a igrexa, tanto nun lado coma no outro, e facer oración a Deus por el. De non asistir, polo menos, unha das cabezas de cada casa, será sancionado co pago dun real para aumento da Confraría, aínda que habendo motivo para non asistir será dispensado de pagar a multa. Será o mordomo desa data o que coidará de saber quen faltan e se os motivos que alegan son lexítimos; e percibirá o valor das multas, xa que delas tamén terá que dar contas no intre oportuno.
- 8^a. Ordenamos que o mordomo, rematado o ano do seu cargo, acuda a render contas a quen o suceda, no prazo dun mes,

asistindo a ese acto o Rector ou quen faga as súas veces, e catro homes honrados que sexan membros desta Confraría, facéndolle entrega do superávit no prazo de 15 días.

- 9^a. Acordamos que, cando falecese desta vida un Confrade, sendo marido ou muller, se lle dean para o seu enterro vintecatro candeas, das ordinarias; delas, catro daránselle tan pronto como falecese, para telas acesas á beira do cadáver segundo o parecer de quen corra co enterro: o que delas sobrase, que poida usalo para iluminar a súa sepultura nos días festivos. As outras vinte, que as terían acendidas na man durante o funeral, recolleráas o mordomo ó rematar, gardándoas na arca. No caso de enterros dos non cabezas de familia, que aportan para a Confraría o que a eles lles parece, daránselle dúas velas para a casa durante o velorio e dez durante o enterro.
- 10^a. Ordenamos ter na igrexa unha arca con dúas chaves, para gardar nela a cera e tódolos efectos da Confraría; das dúas chaves, unha teráa o Rector e outra o Mordomo, de xeito que ningún dos dou poida facer entrega de cera, nin parte dela, a quen non fose Confrade. De non selo, e si ser veciño da freguesía, facilitaráselle a cera despois de pesala e deixando en peñor algo que teña o valor, polo menos, da cuarta parte da cera, devolvéndoa dentro dos oito días satisfacendo o que tivese mermado según o manifieste unha nova pesada da mesma; de non facelo deste xeito, o peñor porase á venda coa orde do Provisor ou Visitador Diocesano.
- 11^a. Decidimos que, cando algún pobre de solemnidade, sexa veciño desta freguesía ou forasteiro atopase a fin dos seus días na nosa freguesía, será deber dos Confrades acompañar ó Rector cando saquen da casa ó defunto, cunha ducia de

velas, polo menos, ou máis se hai posibles, tendo os confrades obrigación de acompañar o corpo do defunto coma se fose irmán e confrade, baixo a sanción dun real, como se dixo arriba, a quen nos asista; e a compañía ha facerse mentres estivese na casa, de día e de noite, cando uns, cando outros, facilitándolles dúas velas para estaren acendidas mentres non reciba sepultura, tendo así mesmo o Capelán obriga de dicir por el Misa gratis, xa que en miras a iso é admitido por confrade, sen ter que aboar cota anual, a non ser que queira pagala polo seu gusto e devoción.

- 12^a. Acordamos que haxa un peto co seu candadiño para que con el, tódolos festivos o mordomo recolla na igrexa, para esta Confraría, as esmolas que dean os devotos; peto que estará sempre na igrexa, tendo a chave o Rector para que, na presenza do mordomo, sexa aberto ó remate do ano, e o que se acadase quedará reflexado nas contas de xestión do mordomo. As presentes Constitucións fixémolas nós os Confrades, da maneira que van declaradas. Pedimos e suplicamos á Súa Mercede o Señor Provisor ou visitador, que é ou sexa deste Arcebispado, se serva confirmalas e aprobalas, para que teñan valor en xuízo e fóra del. E pedímoslle ó Rector desta Freguesía que o asine polos que non sabemos facelo; e os que sabemos facelo, asinamos co noso nome. En Ouzande a doce de xullo de 1654. A petición dos demais confrades, Gabriel do Pazo, Juan da Riba e eu Mauro Posse, Rector de dita freguesía asínoo como confrade que xuntamente con eles asistín ás ordenanzas con que os mencionados confrades e fregueses se contentaron, da forma arriba consignada. Mauro Posse de Montaos”. Asinado.

Xa me gustaría a min que tódolos devotos da Nosa Señora se parasen a pensar nalgúns aspectos que reflexan o pensamento relixioso dos veciños de Ouzande cando elaboran as constitucións. Proporei algúns; 1º. O valor pedagóxico da intervención e decisións relativas ás prácticas relixiosas. Nunha comunidade na que era normal entrar de nenos na familia dos fillos de Deus polo bautismo, decidir e asumir a adhesión a Cristo, mesmo supóndonos sacrificios e esixíndonos obrigas de tipo económico, denota que se fai con seriedade. 2º. Que sexan os homes, os propios fregueses, os que tomen a iniciativa. Ter medo de non ser “moderno” e “progresista”, ou un practicante minguado e medoñento ... ¡Que lonxe está daqueles tempos! 3º. Impresiona ver as manifestacións da devoción Á Nosa Señora, da que non senten vergoña de proclamarse escravos ... nun mundo no que hai quen manifesta que o home nin ante Deus debe axeonllarse. 4º. Que aquelas persoas comprendesen de forma tan clara o valor da confesión sacramental como xeito de loubar a Deus, que manifesta a súa grandeza *co perdón e a misericordia*, como nos lembra a oración da Misa do domingo 26 do tempo ordinario. Velaí a razón pola que os Confrades constituíntes suplican ó Cura que faga posible a confesión e a comunión o día da festa da Expectación do parto da Nosa Señora. 5º. Destaca o feito de que o amor de Deus pasa necesariamente polo amor ós irmáns. ¡que fermoso o compromiso de visitar e aliviar as doenzas corporais e espirituais dos enfermos. 6º. A maneira de comprometerse na práctica da misericordia corporal e espiritual de dar sepultura ós mortos, rezar por eles e consolar ós familiares coa súa compañía. Coa particular relevancia de utilizar un dos símbolos máis expresivos da nosa fe: o das candeas acesas. E 7º. A constatación sublime de descubrir na persoa do pobre ou do forasteiro –a quen se depara o mesmo trato cós familiares e

amigos máis achegados— a presenza clara do mesmo Xesucristo. Tampouco esquecen manifestar que a asunción do cargo de mordomo faise por propia vontade ou devoción; é dicir porque á persoa lle peta, quere e dalle a gana; por terlle amor a quen serve; como a min me peta, quero e dame a gana de falar galego pola querencia que lle teño á fala na que aprendín a dicir por primeira vez *mimá* ou *mipá*.

Confraría do Señor San Roque

A terminoloxía empregada polos de Ouzande para falar deste santo é ben reveladora da estima que lle profesan. Lemos no libro da Confraría, nunha das actas de rendición de contas o que segue: *Libro de la Cofradía del Señor San Roque, sita en la parroquial iglesia de San Lorenzo de Ouzande. Cuentas que yo, Bartolomé Gómez de Pardiñas, Rector de la Feligresía de San Lorenzo de Ouzande, tomé a Juan Bugallo, mayordomo que fue del Glorioso Señor San Roque ...* En todo o libro o santo non é simplemente San Roque, senón Señor San Roque.

Con respecto ás Constitucións da Confraría, cómpre acrarar que a súa fundación orixinal viña xa de vello, *ha mucho tiempo que está erigida y levantada*, faise constar no libro correspondente. Un caso semellante sucede coas Constitucións da Confraría de Clérigos compostelana, redactadas no 1457 según nos relata López Ferreiro, quen engade que quizais esa Confraría existise xa dende moito antes, rexida por outras Constitucións. Sinala o ilustre historiador na súa monumental obra “*Historia de la S.M. Iglesia de la Catedral de Santiago*” que *la gran pestilencia en Santiago y todo el Arzobispado* motivou a erección da capela de San Roque en Compostela no 1517, elixindo o 25 de agosto como día da festa do santo. Posteriormente, no ano 1584, o Arcebispo Alonso Velázquez trasladou a festividade para o 16 de agosto, día aínda hoxe non laborable na cidade do

Apóstol. Polo que se refire a Ouzande, sendo posible que se celebrase o día 25 de agosto, cabe pensar que despois do 1584 a festa se trasladase ó 16 do mesmo mes. E a idea confírmama o Cura de Ouzande no 1736 cando recibiu de Roma a gracia de que os confrades da Confraría de Ánimas podían obter indulxencia plenaria polos seus defuntos en certos días sinalados; ben seguro que a proposta do párroco elixíronse, o 23 de xaneiro (S. Alfonso ou Alonso), 25 de marzo (A Encarnación) e o 16 de agosto, signo claro de que era a festa de San Roque. O Rector elixe, ademais, o 17 de xullo (Santa Xusta) e o día en que se celebre o acto de ánimas.

Constituciones de la Cofradía del Glorioso San Roque, incluída en la parroquial igrexa de San Lorenzo de Ouzande.

Dentro de la parroquial igrexa de San Lorenzo de Ouzande, a nueve días del mes de setembro de mil seiscientos sesenta e tres años, en presenza del escribano público y testigos, el Bachiller Bartolomé Gómez de Pardiñas, cura y Rector de dicha igrexa y Beneficio y los vecinos y feligreses del dijeron que por cuanto ha mucho tiempo que está erigida y levantada la Cofradía del Glorioso San Roque, a quien tienen por su abogado e intercesor; y hasta ahora, aunque dicha Cofradía tiene algunos efectos de hacienda, y para la conservación della es menester Constituciones ... disponen y ordenan las Constituciones siguientes, a que se hallaron presentes dicho Rector, Andrés de Castro, Juan da Riba, Juan de Villaverde, Benito de Castro, Gabriel do Pazo, Domingo de Tosar, Domingo Blanco, Gregorio da Ponte, Gregorio Ares, Domingo Basteiro, Juan Bermudes, Juan Tato, Pedro da Ribera, Agustín Fernández, Gonzalo de Villaverde, Pedro de Villaverde, Antonio da Ponte, Andrés da Porta, Diego Vázquez, Alberto Balado, Juan Bugallo, Juan Pereyra, Juan Pereyra de Marquessa, Alonso Pereyra, Benito de Sanjiao, Alberto de Sanjiao, Antonio Rgz., Alberto Tato, Lorenzo de Castro ... no se hallaron presentes Juan da Riba el viejo, Pedro Basteyro, Pedro Tato, Pedro da Graña y Alonso de Castro ...

Síntese das Constitucións:

- 1^a. Nomean Confrades desta Confraría ó Sr. Arcebispo e Provisor, ós que pregan se dignen aprobar as Constitucións.
- 2^a. Para que os Confrades poidan servir con maior celo a Deus Noso Señor e ó Bendito Santo, se dispoñan a confesar e comungar e ganar o Santo Xubileo que a ela está concedido polo papa Urbano VIII.
- 3^a. Que ó longo do ano se digan 6 misas rezadas polas ánimas dos Confrades defuntos; que a víspera do Santo se celebren Vísperas Solemnes e o día da festa se celebren seis Misas, das que unha será Cantada; se ande a procesión como se adoita facer en festas semellantes; que nas vísperas se dea cera ós asistentes para que a teñan acesa; que os curas canten un responso polos confrades defuntos.
- 4^a. Que a Confraría se faga dentro dos límites da freguesía.
- 5^a. Que, sendo veciño desta freguesía, todos estean na obriga de seren confrades desta santa Irmandade, e, sendo persoa en condicións de asumir a responsabilidade de levar a Confraría, que o faga. O mordomo será elixido entre as dúas persoas que designe o mordomo saínte. Será mordomo electo aquel dos dous que obteña a maior cantidade dos votos emitidos por doce confrades designados polo Rector.
- 6^a. O nomeamento faráse o día da celebración da Confraría, ou, a máis tardar, no mes seguinte, na igrexa ou no adro.
- 7^a. Un mes despois da festa, o mordomo renderá contas ó Rector en presenza de tres ou catro confrades e o seu antecesor no cargo.
- 8^a. Os confrades, sendo matrimonio e asistindo os dous á comida, aportarán 6 rs de esmola entrambos, ou un ferrado de

- centeo e 3 rs, ou un de trigo e dous rs. Unha soa persoa, a metade; os de caridade só un real.
- 9^a. Falecendo na parroquia un pobre de solemnidade, aínda non sendo confrade, o mordomo dará catro fachas e seis velas pequenas para o enterro.
- 10^a. Cando o Mordomo precise cera, recabará do cereiro certificación de peso e precio da mesma, pesándoa posteriormente en presenza do cura e tres ou catro confrades.
- 11^a. Antes e despois do canto das vísperas do Santo, pesaráse de novo a cera para comprobar o gasto habido, gardando despois o sobrante nunha arca con dúas chaves que gardarán o Cura mailo Mordomo.
- 12^a. De morrer un confrade noutra freguesía, o mordomo levará-lle para o enterro catro fachas e dezaioito velas pequenas; se se trata dun confrade de caridade, aportará a metade.
- 13^a. Se morrese o fillo dalgún confrade, o mordomo dará catro velas para arder na casa e recollerá os restos; se o pai pide máis velas, daránselle por peso, comprometéndose a pagar a cera gastada.
- 14^a. Os que sexan veciños da freguesía teñen a obriga de comer á mesa como confrades o día da festa, e que nin o Mordomo nin persoa algunha dea escotes para levar á casa nin a outra parte. O dito non reza cos cegos, tolleitos ou impedidos que non poidan acudir á mesa, pois ós tales está permitido levarlles escotes.
- 15^a. Canto sobre do pan, carne de polos, carneiros ou vacas, se poxe e o leve o mellor ofertante.
- 16^a. O pan da Confraría (enténdese o cereal sen moer) poxaráse na Igrexa ou no adro e, non habendo ofertante entrega-

ráselle a calquera persoa honrada co compromiso de volver a subastalo noutra mellor ocasión, cando os prezos sexan favorables.

Estas Constitucións foron outorgadas “ante min, escribano, ante as testemuñas e o Bacharel Bartolomé Gómez de Pardiñas, que asina no seu nome, e o dito Gabriel do Pazo asínao no seu nome e tamén no nome dos demais que non souberon, sendo testemuñas uns e outros, e Matías do Coto, veciño de Tabeirós, e Miguel Bouzada, veciño da freguesía de san Paio de Figueroa, e Roque de Matalobos, veciño de Santa Baia de Matalobos, e Gregorio da Graña, veciño de San Paio de Figueroa e os ditos outorgantes. Yo escribano doy fe que conozco”

Facendo algunha reflexión sobre o arriba exposto, penso que cómpre salientar nestas Constitucións o feito realmente orixinal de que os fregueses se comprometen a comer xuntos o día da festa. Non se cita expresamente a obriga do Mordomo de organizar ese gran xantar ou “pitanza” e facer de anfitrión da festa por ser este un feito tan evidente e notorio que nin sequera estimaron a necesidade mencionalo. Tras leer detidamente as Constitucións da Confraría de San Roque da veciña parroquia de Toedo, as razóns que daban para celebrar o xantar era que para a boa marcha da vida relixiosa da freguesía importaba moito facer posible un bo entendemento entre os veciños, e a esa finalidade axudaba o comeren todos xuntos e en irmandade. Trala lectura veume á mente o que un día me dixera un meu amigo Cura, hoxe na eternidade, cando un día lle preguntei que lle sucedera para non ter asistido ó retiro os dous últimos meses, nos que eu o botara de menos. “A min nada, respondeu, acontecévos máis ben a vós; porque se o mesmo Arcebispo nos manda que o día do retiro comamos xuntos, e vós non sodes quen de organizar ese

xantar, eu atópome na certeza de que quen non serven para comer xuntos tampouco serven para rezaren xuntos”. Ó leer o mencionado libro de Toedo pensei para min: os de Toedo, co seu Rector, plaxiaron ó meu compañeiro na súa teoloxía.

Para decatarnos do que supoñía aquela pitanza ou comida colectiva cómpre relatar as contas dun ano, por exemplo as do 1660, sendo Rector don Bartolomé Gómez de Pardiña e mordomo Juan Bugallo.

1. Faise cargo o mordomo de 1201 rs que percibe do seu antecesor.
2. Faise tamén cargo de 586 rs procedentes de aportacións para o xantar e caridades dos confrades.
3. Faise cargo de 176 rs, procedentes da venda de centeo.
4. Faise cargo de 24 rs e seis cuartos, procedentes da venda de trigo.
5. Faise cargo de 186 rs e dous cuartos procedentes dos coiros, sebo e miúdos das vacas e carneiros.

Obtendo uns ingresos de 2.174 rs.

Como descargo desa cantidade (capítulo de gastos) consígnase:

1. Merca de seis carneiros, 6 rs.
2. Tres vacas tamén para a festa, 309 rs.
3. Sete fanegas de trigo, 147 rs. O Rector considerou excesiva esta cantidade á vista do pan consumido na celebración, polo que manifesta haber engano por parte do mordomo e a súa determinación de facerlle cargo no saldo final.
4. Oito canados de viño, 124 rs. O rector manifesta que debería sobrar viño.
5. Cento trece rs de 12 libras e cuarto de cera labrada.
6. Tres rs que levou o Visitador das contas.
7. 27 rs de sisa (imposto co que se gravaba o viño).
8. 43 rs das Misas da festa e resto do ano.

9. 11 rs de sal, touciño e especias.

10. 22 rs entregados ó Rector polos seus dereitos.

A suma total supón 871 rs, dos que non se lle admiten ó mordomo 45´5 rs do engano do trigo, polo que quedan 825 rs de gasto total, de modo que queda alcanzado, en débeda coa Confraría, na cantidade de 1.349 rs, obrigándose a pagalos baixo pena de escomuñón e pago de costas.

Aqueles fregueses de San Lourenzo de Ouzande eran moi conscientes de que a carón do “hórreo” (o Sagrario da igrexa) que contén o Pan do Ceo ó que se autoinvitan na Eucaristía está o hórreo do pan da terra que precisaban para manter a vida física do home e que comparten no seu banquete festivo, porque o Deus no que crían séntese glorificado cando o home vive en plenitude, como fermosísimamente dixera San Ireneo no século II. Agora ben, o home corre o risco de romper o equilibrio vivindo o afán de preparar o ben morrer coma se o presente carecese de valor –risco que corremos tamén os responsables de estimular a fe e a moral, principalmente de cara ós outros– ou, pola contra, vivindo desmesuradamente o afán de satisfacer as apetencias de pracer, facendo, como di san Paulo na carta ós Filipenses cap. 3, 19, *un deus do seu bandullo*. ¿Ou é que non damos hoxe a sensación de que as nosas festas teñen como motivo único e central o salmón ou o carneiro ó espeto, a troita ou o cocido; a cebolla ou a pataca, o marisco ou a empanada ...?

E para moita xente, mesmo cada fin de semana ¿non é o botellón o santo de máis devoción? Non sei se sería inspirado por Deus o portugués que escribiu:

O vinho é sopro divino
que nasce da cepa torta.
A uns fai perder o tino,
a outros, mudar de porta.

Penso que Baco non foi o inspirador destes versos porque verdade tan verdade ía contra os seus intereses, xa que quen se sente persoa na vida non desexa perder o tino nin mudar destino.

Na acta da visita do Arcebispo Luis de Salcedo do ano 1718, deixa constancia do excesivo gasto na comida pois, facendo comparación co pouco que se emprega no ben espiritual dos confrades e culto do santo, dalle a sensación de que se fomenta máis a gula cá devoción. Manda, polo tanto, que no futuro se moderen os gastos da comida e se dea máis esplendor ó culto e á atención espiritual dos confrades; de non facelo así, veráse na obriga de prohibir totalmente os xantares. No 1742 o novo Arcebispo dá un paso máis, deixando constancia na súa visita que das comidas da Confraría de San Roque se seguen *gravísimos inconvenientes*, e prohíbeas para o futuro, baixo pena de vinte ducados, encargando do cumprimento do mandato ó Rector. A partir desa data a Confraría permaneceu activa, aínda que con menos actividade, deica mediados do XIX. Vese que os fregueses tiñan claro que era de máis proveito compartir o menú que xantando cada un só na súa casa, como dicía a canción, *Unha pena entre dous é menor pena; a alegría é maior se se comparte*.

Eu, cando por primeira vez lin estas actas do Arquivo Parroquial, nas que se prohibe a comida da Confraría, vivín o temor de que se tratase dun brote de maniqueísmo e, tentando buscar unha resposta, lembreime do que pasara xa nas comunidades cristiáns fundadas por San Paulo na década dos anos 50 da nosa era: viuse obrigado a prohibir os ágapes que remataban consagrando o pan e o viño e recibindo a Comuñón pois, *aquilo xa non era facer a Cea do Señor pois, mentres uns pasaban fame, outros remataban empachados ou borrachos...* (Corintios, 11, 20–21). ¡Que ambiguos resultamos ser os seres humanos! Fórono os devanceiros e sómolo aínda hoxe.

Viuse este mesmo ano na festa de San Fins do Castro da parroquia de Cesullas, Bergantiños. Festa, chamada a “do Berro Seco”, na que se celebra un impresionante xantar ó remate da Misa e na que eu mesmo teño participado mentres foi párroco o inesquencible don Saturnino Cufiñas Lois. Pois ben, dende uns anos a esta parte deuse en introducir unha versión da festa da auga de Vilagarcía, pero alí, en vez de auga tiraban ... ¡viño tinto! que estragaba instantaneamente os traxes e roupa de garda e convertía á xente en choqueiros enchoupados. Este ano o párroco viuse na obriga de suprimir a procesión, e córrese o risco de que, de non manterse a moderación, veríase a Igrexa na necesidade de suprimir tamén a festa; e non porque Deus estea en contra da felicidade do home e a Igrexa non comparta con todos os gozos e as esperanzas, as alegrías e as tristezas, senón porque o ser humano, para tratar con Deus e cos seus irmáns, debe evitar perder o tino e mudar de destino, como dixemos. Sentiría magoa de que San Fins de Castro deixase de ser a entranable festa do Berro Seco.

A Confraría de Ánimas

Foi fundada o 8 de xullo de 1736,

siendo rector de Ouzande Alonso Antonio Pinto de Illobre. Asisten Antonio González, Bernardo da Riba, Joseph de Marque, Antonio Barcala, Lorenzo Rodríguez, Joseph Blanco, Santiago Deira, Martín Tosar, Domingo Picallo, Joseph do Porto, Francisco Riveira, Juan do Pazo, Ignacio da Graña, Pedro Núñez, Domingo do Pazo, Alexandro Couceiro, Francisco Durán, Juan de Castro, Domingo Fernández, Ángel Durán, Juan do Couto, Blas Fernández, Domingo de Tosar, Domingo de Bales, Ambrosio de Souto, Antonio Cortizo, Pedro Rey, Benito de Piso, Francisco Gozález, Mathías Pereira, Jacinto González, Francisco do Pazo, Juan Rodríguez, Juan Pereira, Jacinto de Paramá, Alberto de Marque, Benito de Souto, Juan Durán, Andrés de Outeiro, y Miguel Sotelo ...

en nombre de los demás vecinos de esta feligresía, enfermos, ausentes e impedidos ... dijeron que, en atención a que dicho don Alonso Antonio Pinto De Illobre, a sus expensas y de su caridad había conseguido de nuestro Muy Santo Padre Clemente Duodécimo dos buletos, el uno de indulgencias y el otro para altar de Ánimas, por tanto, y a mayor honra y gloria de Dios, fundan, instituyen y erigen, en la parroquial Iglesia de San Lorenzo de Ouzande, una Cofradía para bien y alivio de las benditas ánimas del Purgatorio. Y para que esta Cofradía tenga su régimen y buena administración, ordenan y forman las Constituciones.

- 1^a. Admiten por Confrades ó Papa, Rey Felipe V, Arcebispo don Joseph de Yermo, don Antonio Fernández de Trava e a don Alonso Antonio Pinto, Rector.
- 2^a. Ordenamos que haxa dúas fachas de cera amarela e catro libras da mesma cera en velas de seis libras para asistencia do que se ofrezga. A cera gardarásen nunha arca con chave que custodiará o Mordomo, quen lla ha entregar ó seu sucesor, do mesmo modo que a cera, ó remate do seu mandato e en presenza do rector e confrades.
- 3^a. Cada ano, na oitava de defuntos, han facer un cabodano, Misa cantada e procesión de defuntos ó que asistirán co Rector cinco curas. Daráselle a cada un 4 rs con carga dunha Misa rezada pola Confraría. Se no futuro a Confraría conta-se con máis medios, o Rector poderá chamar a un ou dous sacerdotes máis.
- 4^a. Tendo en conta a distancia desde a que concorren os sacerdotes que han estar toda a mañá confesando, ordenamos que o Mordomo lles dea un almorzo decente.
- 5^a. Ordenamos que tódolos confrades deben asistir ó referido cabodano, vixilia e procesión con velas acesas; de non chegaren para todos, quen quedará sen elas son as mulleres (jo

machismo era forte neste tempo!). Rematada a función o Mordomo chamará por lista ós confrades, coa finalidade de saber quen faltou e consignar as respectivas multas.

- 6^a. Ordenamos que cando Deus chame a xuízo a calquera dos confrades, o Mordomo ha mandar dicir por el unha Misa rezada no altar privilexiado, e tódolos confrades terán a obrigación de rezar polo defunto un tercio do rosario tanto no día do enterro coma no séptimo e cabodano.
- 7^a. Ordenamos que cada ano haxa un Mordomo, que será confrade e será elixido no día en que se faga o cabodano ou acto xeral de ánimas. Será elixido Mordomo aquel confrade a quen lle corresponde por orde de entrada na Confraría. E para este próximo ano será mordomo, pola súa devoción, don Antonio González.
- 8^a. Ordenamos que tódolos veciños de Ouzande, polo menos dous de cada casa, sexan confrades, pagando de caridade anual (cota) un real cada un deles.
- 9^a. Ordenamos que a cada defunto confrade háselle asistir a un dos actos fúnebres, de séptimo día ou cabodano coas doce fachas encendidas perante a vixilia, misa cantada e responso. E se o defunto fose fillo de confrade adulto, asistiráselle con media cera; e sendo confrade solteiro que paga a mesma caridade que casado, háselle asistir con toda a cera, e unha vela acendida desde que morrese ata que o saquen da casa. E se houbese confrades de fóra da freguesía, tamén se lle asista a un dos actos funerais coas doce fachas da confraría e seis velas para os altares.
- 10^a. Tamén ordenaron que o Mordomo rendese contas dentro dos doce días seguintes ó cabodano, acto ó que asistirá o

Rector e tres homes Confrades. Faráselle cargo das caridades de tódolos confrades, multas e todo o demais ordenado nas Constitucións. Só se admitirán como descargo os gastos efectuados conforme ás Constitucións e non outros.

- 11^a. Ordenamos que, de existiren sacerdotes confrades desta Confraría, teñan que ser chamados antes ca outros para asistiren ó cabodano ou acto xeral de defuntos, estando eles na obriga de acudir.
- 12^a. Ordenaron que non fose admitido por Confrade ningunha persoa de mala vida, ou que teña caído nalgún perxurio. E se a algún dos admitidos como confrade lle acontece, o que Deus non queira, incorrer nesa miseria ou cousa semellante, será multado pola primeira vez e pola segunda; á terceira será borrado do libro e expulsado da Confraría.
- 13^a. Ordenaron que o Mordomo, unha vez que lle tomen as contas, entregue ó sucesor, no prazo de oito días, a cantidade na que fose alcanzado xuntamente coa cera e canto pertenza á Confraría. O sobrante será investido en sufraxios polas ánimas do Purgatorio e pídenlle ó Cura vele polo recto cumprimento desta orde.
- 14^a. Ordenaron así mesmo que os Mordomos han pedir esmolas polas portas de tódolos confrades e veciños da parroquia polo tempo da nova colleita de froitos, e do que reciba, dará contas ó Rector. E o primeiro domingo de cada mes xuntaránse os confrades na igrexa e leránse as Constitucións para que ninguén alegue ignorancia.

De conformidade co que antecede e baixo o beneplácito do señor Arcebispo de Santiago e do seu Provisor e Vicario Xeral fundan esta Confraría para ben e alivio das benditas ánimas do Purgatorio. E para

o seu réxime e administración fixeron as presentes Ordenanzas, suplicando ó Señor Arcebispo e ó seu Provisor e Vicario Xeral, teñan a ben aprobalas.

Presentadas no arcebispado de Santiago o día 24 de agosto de 1736, pasáronllas ó Sr. Fiscal para que emitise informe sobre algunha cousa que non fose conveniente, e este licenciado Velasco, informa favorablemente o 27 do mesmo mes. Manifesta, sen embargo, a súa disconformidade coa constitución oitava, na que se pretende que tódolos veciños de Ouzande entren obrigatoriamente na Confraría, engadindo que non debe imporse obrigación a ninguén. Con esa limitación debe ser aprobada a Confraría. O que fixo o Arcebispo D. Joseph del Hiermo Santiviáñez o día 1 de setembro do 1736.

Fai constar o Rector os seis días que se poden ganar indulxencias plenarias polos defuntos: 23 de xaneiro, 25 de marzo, 17 de xullo, 16 de agosto (día da Confraría de San Roque), día do acto xeral de ánimas e 18 de decembro.

Son de salientar algúns extremos do pensamento da comunidade crente, e tamén algunha tentación non aceptable:

- 1º. A insistencia, tamén nesta Confraría, da actitude interior das persoas, que se acadará coa recepción dos sacramentos; hónrase máis a Deus co propio corazón que co desprendemento das cousas materiais. Xa dixeran os antigos profetas, presentándolle voz ó Señor: *¡É que Eu como carne de cabrito?* Era tamén voz súa aquela que nos dicía: *non son os teus bens, senón ti o que me interesa.*
- 2º. A advertencia da imposibilidade de servir a dous señores, feita xa no Evanxeo: non é compatible levar unha vida desordenada e pertencer á Confraría. Aquel que despois de dúas advertencias non se enmenda da súa inmoralidade ...

debe deixar a Confraría. Moitos son os chamados (mesmo os confrades constituíntes quixeran que o fosen tódolos veciños) e escolleitos, se cadra, non todos. Porque para eles o ser testemuña falsa, mentindo despois de xurar dicir a verdade, rompía o estado de gracia dun xeito escandaloso.

- 3º. Non permitiu o Provisor que pasase inadvertido o feito de facer confrades por “imperativo da lei”. Entrar nunha Confraría supón exercer a opción persoal e deliberada de ser cristián, que non deben desperdiciar na freguesía, como debemos perder nos nosos tempos a oportunidade de facer outro tanto cando axente nova accede ós sacramentos da primeira Comuñón, e máis aínda, da Confirmación. O noso pecado é que os cristiáns valoramos pouco o feito e as esixencias de telos recibido, ou lle damos moito máis valor ó feito de telos recibido –por aquilo dos papeis– que ó modo en que os recibimos. E se cadra os pais e educadores impoñemos a nosa autoridade para recibilos, cousa que non se debe facer, e non para esixir un esforzo de asistencia fiel ás cataqueses de preparación. Un cura, vello coma min, amigo de vello tamén, díxome acertadamente, segundo creo, hai uns 35 anos: *Os sacramentos, coma o caldo, son moi bos para quen os quere.*
- 4º. Non podemos deixar de facer alusión á discriminación por mor do sexo, que se manifesta na constitución quinta. E digo isto porque penso que os homes daquela non considerarían sanción nin vergoña ningunha levar a vela, cousa que, se cadra, sucedería no día de hoxe. Aínda que San Paulo dixo que para Cristo non hai diferenza entre homes e mulleres, escravos e libres, xudeos ou xentís ... o feito é que na praxe eclesial custou moito velo deste xeito. Certo é que na prác-

tica relixiosa, no mundo de hoxe, máis ben parece que son os homes quen prefiren ser distintos renunciando, en maior proporción cás mulleres, á participación na oración, na Misa e noutros actos de culto.

Confraría do Santísimo Sacramento

O Libro intitúlase: Libro de la Cofradía del Santísimo Sacramento y Nuestra Señora del Rosario de la Parroquia de San Lorenzo de Ouzande.

Dentro de la parroquial iglesia de San Lorenzo de Ouzande, a 22 días del mes de enero de mil setecientos setenta y cinco, estando juntos todos los vecinos de esta feligresía, y con ellos don Benito Mondragón Córdoba y Castro, Rector propio de este beneficio, que respecto en distintas ocasiones habían tratado erigir y establecer la Cofradía del Santísimo Sacramento como tan precisa y necesaria, y que en los años de seicientos cincuenta y cinco, cincuenta y seis y cincuenta y siete consta de un libro que se intitula de la Cofradía de Nuestra Señora del Rosario haberse celebrado en aquellos tres años dicha Cofradía con la solemnidad de exponer el Santísimo Sacramento y desde aquel tiempo hasta el presente no se experimentó tan santa devoción. Sólo se continuó la del Rosario; y dichos vecinos estimulados de dicho Cura y Rector, ordenaron y ordenan nuevas Constituciones, quedando las de la referida Cofradía del Rosario en su primera fuerza y vigor; atento que hay otras dos cofradías, intituladas la una del Glorioso San Roque, la otra Benditas Ánimas del Purgatorio. Y para sustentación de los menesteres de cada una de ellas, teniendo presente los caudales de los vecinos y feligreses, es lo bastante.

As Constitucións son do teor seguinte:

- 1^a. Ordenan que se admitan como Confrades ó Señor Arcebispo, Provisor e Vicario Xeral e ó párroco, don Benito Mondragón e ós seus sucesores.

- 2^a. Que a celebración devota da Expectación do Parto no 18 de decembro seguirá facéndose coma agora, e a festa da Confraría que se agrega á do Rosario o día 11 de agosto.
- 3^a. Que o Mordomo da Confraría do Rosario, agora do Santísimo Sacramento e Nosa Señora do Rosario, deberá adornar o altar maior con trinta e seis luces e entregar ós confrades velas para que teñan acesas durante a Misa e a procesión.
- 4^a. Cada ano, o día 10 de agosto, entre tres e catro da tarde (cinco e seis pola hora actual) hanse celebrar as Vésperas do Santísimo Sacramento, coa asistencia do Rector e 6 sacerdotes que percibirán o estipendio de un real.
- 5^a. O 11 de agosto cantarase unha Misa solemne na que se terá exposto o Santísimo Sacramento; celebrarána oito sacerdotes, incluso o Rector. Rematada a Misa andarase a procesión coa súa Divina Maxestade.
- 6^a. Cada sacerdote que asista á Misa Cantada e procesión percibirá dous rs a conta da Confraría.
- 7^a. O mordomo deberá pagar ó Rector polos seus dereitos, 12 rs.
- 8^a. Nas Vésperas, Misa cantada e procesión tocará un músico, conforme ó costume da terra, pagándolle 6 rs.
- 9^a. O Mordomo ha darlles ós sacerdotes, segundo é costume no país, un almorzo, para o que se lle fará libramento de 16 rs.
- 10^a. Os confrades confesarán e comungarán coa fin de se lucraren coas indulxencias que lles foron concedidas.
- 11^a. O Mordomo fará colecta na igrexa tódolos días festivos a fin de achegar fondos para manter permanentemente acesa a lámpada do Santísimo. Tamén recollerá esmolos dentro do ámbito da freguesía polo tempo das colleitas, e de todo dará conta ó Rector.

12^a. Os solteiros pagarán de caridade o mesmo que os viúvos.

13^a. O Mordomo cumprirá todo o que aquí se dixo en canto ós días de celebración do 18 de decembro e 10 e 11 de agosto. As Constitucións da Confraría do Rosario quedan en todo vigor, o mesmo cás que acabamos de ordenar, aínda que agora é unha única Confraría que se intitula Confraría do Santísimo Sacramento e de Nosa Señora do Rosario.

Isto é o que acordaron os referidos fregueses co mencionado Rector, en forma de Cabido, por si e polos seus sucesores e polos veciños ausentes e enfermos. Así o dixeron, outorgaron e asinaron, co mencionado Cura Rector, os que souberon, que foron: Jacinto da Riba, Josef da Graña, Josef da Ponte, Alonso Durán, Domingo Rodríguez, Antonio da Ponte, Josef do Campo, Miguel Rodríguez, Baltasar de Otero, Pedro do Pazo, Francisco Vicente e Bernardo de Villaverde. E polos demais que non sabían fíxoo unha das testemuñas.

Presentada en Santiago a petición, don Mateo González Mourentán, Fiscal Xeral do Arcebispado emite informe favorable en 30 de xaneiro do 1775. Posteriormente engadiuse unha cláusula ás anteriores Constitucións, referente á data para elixir Mordomo, que pasou a ser o día da Expectación do Parto.

A modo de comentario destas Constitucións paréceme importante salientar o feito de que os fregueses, estimulados polo Rector, pensasen na devoción ó Santísimo Sacramento como algo preciso e necesario, ata tal punto importante para os cristianos que xa nas actas dos mártires dos primeiros séculos se dicía “nos sine dominico esse non possumus”, *os cristiáns non podemos existir, e manternos tales, sen a Eucaristía do domingo*. A decisión tamén se sente urxida polo exemplo das outras comunidades circunveciñas. Do mal e do ben, das virtudes e immoralidades do mundo, ninguén de nós podería

dicir con verdade: “a min que me cacheen”. Sendo home, penso nada diso me é alleo, que diría o clásico latino. Polo demais, vendo a profusión de velas que se ordenan e o número de sacerdotes que concelebran, faise evidente a convicción daqueles homes de que unha cousa é ser patrono da parroquia –San Lourenzo– e outra patrón do barco, como é o Santísimo; e resulta que onde hai patrón non manda mariñeiro.

Relevancia de determinados símbolos nas Confrarías

Nas catro Confrarías móstrase clara a atención relevante que se dedica ó uso da cera. Notorio é o coidado que han poñer no seu control, tratándose dun ben prezado e custoso: aquela era cera–cera, que mesmo arrecendía ó mel. Para facérmonos unha idea do seu custo reparemos en que no ano 1772 unha libra de cera custaba 9 reais, mentres un ferrado de trigo valía seis. Ese mesmo ano un cirio pascual supúxolle ó fabricante 78 rs. A eses gastos había que engadir o custo da erección do Monumento de Xoves Santo e estipendio dos sacerdotes do Venres Santo. O Sábado Santo, sen embargo, non se celebraba como cando eu era neno, ou cando neno era Ken Keirades, como nolo reflexa na súa obra “Aventuras de Alberte Quiñoi”. Débeselle a Pío XIII, completado despois polo Concilio Vaticano II, o esplendoroso rito do Sábado Santo pola noite, o máis solemne e gozoso do ano enteiro. O que agora supón para nós unha liturxia con candeas acendidas na man, supoñíao para os de Ouzande a liturxia das Vésperas de San Roque, Acto Xeral dos Defuntos e enterros de confrades. A expresión máis elevada do sentimento acadábana cunha vela acendida na man, e tamén coa luminaria ardente día e noite perante o Sagrario, no que se mantén a Presencia real de Xesucristo.

A sufragar o aceite de oliva da lámpada do Sagrario destinábanse os cartos percibidos por multas resultantes de penalizacións por incumplimentos de certos deberes, dos que xa demos noticia, e tamén, parte das rendas da casa rectoral.

A cera empregada no culto podía ser amarela, para as celebracións fúnebres, ou branca para as festivas, acomodándose as cores da indumentaria ás esixencias litúrxicas: negra para os ritos funerarios; bermella, dos mártires e do Espírito Santo; branca, da Virxe e dos Santos. Sospeito que será amarela no Advento e Coresma. Fálase de cera “labrada”, isto é laborada, dotada de fermosa forma e decoración artística. No canto do pregón pascual alúdese fermosamente ó feito de que o cirio pascual é obra das abellas; a cera fundida que alimenta a chama foi *elaborada pola abella nai*. A chama indica a presenza do Santísimo ou dalgunha imaxe relixiosa, ó mesmo tempo que expresa a idea de ofrenda do seu ser e quefacer en honra da divindade, dos santos ante quen presenta a súa gratitude e peticións ou tamén coma quen fai memoria das persoas amadas que pasaron á eternidade e en sufraxio de que quere ofrendar a súa vida e actividade. Todo este cúmulo de sentimentos tan ben simbolizados nunha candeia que se consome ó mesmo tempo que ilumina, deberíamos coidalos con esmero para non quedaren escurecidos con outras finalidades.

A luz da lámpada que arde ante o Sagrario non ten tanto a finalidade de facilitarlle luz a Cristo, canto a de que nos dea luz a nós para coñecer donde é que El está. E tamén simboliza o feito de como nós queremos gastar a nosa vida en honra súa. Díxollo moi graficamente un crego moi amigo meu, hoxe xa na eternidade, a un cura maior que, para estimular ós fregueses a que ofrendaran aceite ou cera para o Santísimo, díxolles no sermón de Corpus: *¿Seríades vós capaces de deixar ó Santísimo ás escuras?* Contestoulle o meu amigo: *Don Xosé, non*

*estou de acordo coa súa teoloxía; quen precisa a luz non é Cristo, que mesmo sen luz é capaz de ler ata... un periódico sen letras. A luz precísamola nós para dicirnos a nós mesmos e ós outros que cremos que El está alí, e que por termos fe emprendemos o camiño do seu seguemento anque perdamos a vida, repentinamente nun martirio pola fe ou nun desgaste permanente no servicio de Deus, que está no próximo, e dun xeito máis patente, no necesitado. Témolos presente cando cantamos: *Ti rexurdes, Señor, cada día no que loita e se gasta por ti; Ti es vida para aquel que na morte venlle a hora de ter que partir.**

Esta simboloxía dunha lámpada que arde perde a súa capacidade de expresión da fe sempre que se utilice como fonte da luz a enerxía eléctrica, dado que o aspecto de desgaste xa non é perceptible. Velaí a razón pola que a Igrexa preceptúa que se use como alimento da lámpada do Sagrario aceite ou cera de abellas, e o aceite que sexa vexetal. As luces eléctricas, especiais para vermos cos ollos do corpo son incapaces de dicir o que sentimos e queremos dicir. E unha fe que non se expresa dun xeito adecuado corre o risco de perderse. Polo menos iso afirman os pastoralistas: non se pode seguir sendo crente sen prácticas relixiosas que expresan a fe que dicimos ter.

Isto manifestoumo con claridade un cura que acompañara a outro no día que cambiou de parroquia ó preguntarlle eu que tal fora a cousa. Respondeume: *A igrexa non me gustou, pareceume un chisco pequena para os habitantes que ten o pobo; e por riba atopéina chea de “futbolíns”*. Aclaroume aquel compañeiro que el lle chamaba “futbolíns” a eses artiluxios que van acendendo luciñas a medida que se depositan moedas, e de seguido seguiume contando, *eu témome que o resultado espiritual, que é o que se pretende coas luces do lampadario, pódenos levar á crenza de que iluminando máis bombilliñas acadamos máis méritos ante Deus ou os Santos. E Cristo, no Evanxeo, asegura que*

os méritos non son dos que botan máis moedas nas boetas das esmolas, senón da viúva que entregou canto tiña. Un feixe de velas acendidas déixame a mesma impresión cá que sento diante dun camión de flores sobre un sartego; conmóveme máis unha rosa ou dous caraveis. Pola noite pensei eu que aquela fora unha conversa que merecera a pena. Certo é que os modos tradicionais de manifestar a nosa fe, as velas e lámpadas tradicionais de aceite neste caso, producen fume e contaminan algo o interior dos templos; neste sentido é máis limpo e doado o emprego deses artilluxios modernos. Sen embargo, se anulamos a capacidade simbólica dos elementos ... eu non lle arrendaría a ganancia a ninguén. Sería como cubrir cun plástico o mantel onde comen os nosos invitados, que se sentirían menospreciados. Aínda que despois haxa que pasar o traballo de lavallo. Se vedes que nalgunha ocasión celebramos a Misa nun altar con bos manteis e moi limpos, gracias o sobremantel de plástico transparente, disculpade. Esquecemos que un dos sentados á nosa mesa era o mesmo Xesús ... ou, mellor dito é El quen nos convida, dicíndonos: *tomade e comede*.

Penso, pois, que ós espazos e instrumentos empregados para a celebración da fe relixiosa acontecelle o mesmo cós libros: a maior desgracia sería permanecer na súa impoluta virxinidade, anque fose a costa de non seren lidos por ninguén; se por non emporcallar os espazos de culto chegásemos a empobrecer os símbolos e aínda deturpalos, fariámoslle un fraco favor ás expresións da fe relixiosa.

Un aspecto digno de admirar nos devanceiros de Ouzande, é a forma de tratar ós defuntos e á súa familia. O defunto mantiña, no sentimento dos de Ouzande, a condición de seguir pertencendo á familia e á freguesía. Recibían terra dentro da igrexa envolteitos nunha saba, pero deica alí eran transportados nun cadaleito propiedade da parroquia e que servía para pobres e ricos, mozos e vellos,

santos e pecadores. Ese trato de igualdade inspirou a idea, no tempo de contruir os panteóns en Ouzande, de dispor, cando menos, de catro nichos “Al servicio de los pobres”. Na parte de arriba desas sepulturas vese a seguinte inscrición: *Desea la comunidad / usaren pluma o arado / movida por la caridad / dispensar el mismo trato*. A antiga costume de concurrir os confrades ó enterro de pobres ou forasteiros, aportando tamén as velas, inspirou sen dúbida o comportamento dos veciños que nalgún caso me encheu de satisfacción. Tempo atrás falecera en Ouzande un forasteiro, de Cantabria se non me trabuco agora. Constatei ó día seguinte que os fregueses concorreron ó enterro mesmo coma se se tratase dun veciño de toda a vida. E fixérono trasladando o cadaleito nos seus ombreiros, non nun Mercedes como se fai agora; o defunto xa non é alguén senón algo; non recibe a quentura dun neno que vai a cabaliño de seu pai. Son os prezos que temos que pagar polo uso das técnicas modernas e os avances na oferta dun servicios que son útiles e necesarios, pero a costa de perder certos valores humanizantes.

Eu, cavilando na noite doutronte, tomei a decisión de deixar disposto á familia o seguinte: polos parentes que teño, e veciños e amigos estou convencido que haberá xente abonda para que me saquen da casa persoas das que eu confiadamente me deixo levar. Non desexo, polo tanto, que chamedes ningunha empresa que mande catro lacaios –palabra que queda dende agora liberada por min de todo senso de menosprezo–, que intenten botar man de min sen o meu permiso; tede por seguro que, nese caso, érgome do cadaleito e ... marcho camiñando para o cemiterio ¡como volo digo!

O declive das institucións parroquiais non foi quen de borrar as súas pegadas

Tendo en conta o que levamos dito, a calquera se lle ocorre preguntar ¿qué foi daquela institucións? Nos libros da Fábrica e Confrarías déixase ver que as ideas da Revolución Francesa e das Cortes de Cádiz, tiveron o seu impacto. Do mesmo modo que as leis desamortizadoras dos bens da Igrexa e a supresión dos dezmos infundiron na xente dúbidas sobre o seu deber de sustentar o Culto e ós seus Ministros. Consignaba o derradeiro párroco de Ouzande-Ouzande, que el lograra que os fregueses aboasen as caridades das Confrarías coa condición, di el, de que fosen investidas na edificación da capela da Peregrina da Estrada. Velaí a razón pola que, cando a capela pasou a mans privadas, pola década dos 80 do século XIX, os de Ouzande presentaran reclamación do seu valor, alegando ser deles, por contribuir a edificala, cousa certa, segundo o párroco, que xa finara no 1869.

Pola súa parte o párroco de Figueroa, Manuel Álvarez Monteserín, cando aínda non se construíra a igrexa da Estrada, deixa consignado que un fregués seu, mandara un escrito ó responsable político da provincia, suplicándolle o defendese dos intentos do Cura de esixirlle o pagamento das cotas atrasadas da Confraría do Sacramento. O xefe político remítelle ó cura un oficio no que lle asegura que non exime ó veciño do pagamento dos atrasos por tratarse dunha Confraría de obrigada pertencia. Moito lle debeu doer ó párroco de Figueroa aquela falta de fe do fregués pois, a modo de advertencia ós seus sucesores e ignorando a recomendación bíblica de que non deixemos que o noso enfado vaia máis alá do solpor, deixou escrito a carón da súa nota: *ad perpetuam rei memoriam*, que era tanto como dicir, “eu disto, esquecerme ... ¡xamais!”

Hei confesar que cando lin por primeira vez o escrito, consignado, por certo fóra de lugar, pensei para min: “home, Manuel, sinto ben que plaxiaras o meu nome, menos mal que non os apelidos ... e ben seguro que os sentimentos, tampouco; porque non manteño eu memoria de que ninguén me negase os meus dereitos e, se alguén o tivese feito sería como instrumento nas mans de Deus, a quen lle pedín sempre: non me deas riqueza nin pobreza; dame samente o pan de cada día; deste xeito nin roubarei movido pola fame, nin me ensoberbecerei por ter moitos bens”.

O primeiro párroco de Ouzande e A Estrada, a partir de 1877, polo motivo que fose, non entrou no corazón da xente, e das Confrarías nin sequera consignou datos nos libros. Si o fixo o Cura que gobernou a parroquia dende 1892, anotando datos da Confraría do Santísimo e da Virxe do Rosario, xa unidas. Ven sendo o que agora permanece, aportando cada matrimonio tres euros, e cada viúvo un e medio. Co recaudado imos facendo a festa do Santísimo ó outro día da de San Lourenzo e sostemos a chama perpetua do Sagrario. As outras confrarías deixaron de existir, se ben o seu espírito arde aínda nos corazóns da xente de Ouzande: restauramos a imaxe de San Roque e mantemos a tradición da comida almorzando xuntos, ó remate da Misa de Pascua, catorce roscas boas e unha pota de chocolate, preparado primorosamente na casa da taberna, e por riba pagan eles o leite ¡graciñas en nome de todos! Polo da rosca alguén me chamou algún día padriño; xa lle dixen daquela, a gran madriña é a comunidade crente de Ouzande onde tantos foron nacendo á fe.

Da actividade da Confraría da Nosa Señora do Rosario, ten Ouzande herdada unha fonda devoción á Nosa Señora que baixo a advocación de Nosa Señora do Socorro, para a que se escollera, como día propio o domingo posterior ó 8 de setembro; esa festa vai

precedida sempre dunha solemne novena, con participación de moita xente de Ouzande e da Estrada. Mantense tamén a humilde pero significativa tradición de levarlle algunhas ofrendas en especie, ben sexan productos do campo, ben algún animalíño, ou manufacturas artesanais como panos ou bordados: todo iso póxase no adro ó remate da procesión. A cousa ven de vello pois temos noticias de que nos séculos XVII e XVIII era corrente en Ouzande ofrecerlle á Virxe lenzos de liño ou pezas de lá elaboradas na freguesía. O que sempre tratei de evitar foi que se introducise o costume de pendurar do manto da Nosa Señora billetes de valor monetario; penso que a Nosa Señora, que se gabou de ser humilde, proclamando como motivo da súa grandeza o feito de que Deus se fixou na súa humildade, se sentiría incómoda con esa indumentaria. Eu considero que miña nai non sería quen de presentarse en sociedade de tal xeito, e eu ... tampouco soportaría que ninguén tivese a ousadía de pensar que precisaba que me presentasen a miña nai vestida de princesa para seguila querendo; iso anoxaríame. O meu amor para ela segue a estar máis vivo ca nunca, cando a imaxino vestida de aldeana co seu pano da cabeza de cor gris-azulada con flores estampadas co que se engalanaba nos días festivos ou de ir á feira. ¡Que fermosa era! Non dixen ben, quero dicir, ¡que fermosa é! Comprendéronme ben os fregueses. A riqueza da Nosa Señora reside na súa pureza, unida á súa pobreza.

Do culto dos defuntos, do que xa se falou antes, permanece a tradición de celebrarmos por eles a novena dos defuntos, no mes de novembro, rematando co Acto Xeral de Ánimas, ofertando tamén a posibilidade de dispor o espírito coa celebración do Sacramento da Penitencia. O símbolo da cera quedou reducido á lámpada do Santísimo, dúas velas no altar da Misa e ante cada imaxe, un cirio en honra da Virxen, a liturxia do Sábado Santo e a celebración do

día da Candeloria. Non quixera esquencer o uso importante do Cirio Pascual, signo de Cristo Resucitado, en tódalas misas da cincuenta pascual; nos bautizos, primeiras Comuñóns e Confirmación; tamén nos enterros e cabodanos.

Finalmente, queda como eco e resonancia da institución do Fabriqueiros, aparte do servizo dos Sancristáns, a colaboración que os veciños manteñen non só para festas anuais, senón tamén cando se precisa acometer obras parroquiais como foron a construción do palco da música, local social que se encontra debaixo, a construción do cercado do campo da festa e iluminación do mesmo; así mesmo, e sobre todo, a restauración do templo parroquial, mellorando o tellado, pavimento, desencalado e iluminación coa lámpada elaborada a propósito nun taller compostelán. Os bancos da nave son froito do traballo e xenerosidade de Manuel Porto Paramá; a construción tan acertada da tribuna, o altar novo tallado este ano, a restauración das imaxes de San Lourenzo e neste ano as de San Roque e A Virxe do Rosario, xuntamente coas coixoneiras da sancristía. Non podo esquencer a transformación do adro, deixando de ser un espazo derruido, sendo murado e dotado de escaleiras de entrada xa no 1972. Sen esquecer o melloramento do campo da festa e a plantación de árbores, hoxe tan fermosas. Todo isto é froito da colaboración de case tódolos veciños. E a alguén que teña escorrido un pouco o lombo, réstame dicirlle que non sabe o que perdeu; e que pido a Deus que o bendiga.

A todos os de Ouzade quérolles dicir que somos descendentes dun pobo de santos, no que a fe, a esperanza e a caridade deron sentido á vida dos nosos devanceiros. Mesmo recoñecéndose pecadores cantaban a loubanza de Deus, da Virxe María e dos Santos, e mantiñan viva a certidume de que, dun xeito inexpresable, os que mo-

rrían, permanecían con eles e connosco hoxe. A Deus, á Virxe, ós Santos e incluso ós nosos defuntos podemos cantarlles:

Acharte presente na vida,
fiarme de Ti sen te ver,
levar unha luz acendida,
querer e deixarse querer.
Andar canda Ti o camiño,
vibrar ó sentirte falar,
tomar o teu pan e o teu viño,
doerse de verte marchar.
Prender no teu lume unha tea,
saber acoller a quen ven,
doar a quen nada me dea,
partir co irmán que non ten.
(Himno de vésperas de Santos Varóns).

Quero deixar neste memorial constancia escrita das alegrías que temos vivido xuntos en cada ocasión que inaugurabamos algo novo; mostra dilo pode ser o bando co que fomos todos convidados a unha desas celebracións, e que transcribo con algunha corrección:

Xosé Durán Xestoso, Alcalde pedáneo de Ouzande, a tódolos veciños da parroquia, en nome e representación da Comisión parroquial,

FAGO SABER: que temos rematado o noso palco de festas, e estamos a punto de rematar o local parroquial, que servirá de lugar de xuntanzas de veciños, de aula de promoción cultural da xuventude e de adultos; e se a cousa vai ben, como esperamos, centro de formación preescolar para nenos de catro a seis anos; iso pretendemos tamén.

Na nosa eirexa, ben remozadiña ela, co seu adro iluminado, e no que están xa a medrar árbores e prantas de adorno, agárdanos San Lourenzo, con cara de sorriso, porque despois de moitos anos, tamén el estrea traxe novo (fora o escultor Sande de Santiago quen llo fixera). Todo foi posible pola unión xenerosa do vecindario que, en cartiños e en prestación persoal, aportaron unha axuda moi enriba do millón de pesetas; e gracias tamén ás axudas de organismos oficiais; e tamén de estradenses amigos de Ouzande.

O choio é merecente dunha conveniente inauguración, coa asistencia das Autoridades da Vila e de amigos ós que convidamos. Consistirá o acto na celebración dunha Misa á caída da tarde, aí polas nove; unha sardiñada que farán posible os peixeiros da parroquia, e regada con viño que, a billa aberta, como se di, pon a disposición de todos o noso taberneiro Manolo. Acompañado todo con pan de trigo e de millo, que xa veremos onde se coce; e tamén con cachellos, se algún ten boas patacas, e as mulleres queren facelo; si, ¿non si?

Todo será armonizado pola Banda de Música da Estrada, facendo de fogueteiro o amigo Piso que, nisto coma en tantas cousas, é home que pisa forte. Sendo prerrogativa de quen manda MANDAR, eu, Alcalde de Ouzande, ORDENO E MANDO: que non falte ningún fregués, dende aqueles que xa andan algo ata aqueles que xa non andan nada. E dun xeito especial pido, por indicación do noso Cura, que todas aquelas familias que teñen nenos ou nenas, que neste ano cumpren catro ou cinco anos, os traian consigo, xa que a súa presenza é moi importante ese día. Todo isto vai ser o sábado, día trinta e un.

Sinado: Xosé Durán Xestoso.

Naquel espacio, onde as árbores medraron, onde pasamos momentos tan gozosos e tamén intres de profunda dor, cando lle dicimos adeus a quen parte para a eternidade, sentei unha vez máis a carón do Cruceiro, tentando atopar no meu interior palabras con que expresar o sentimento que me produce un entorno tan do meu gusto. Como non as atopei adecuadas, pola noite falei con Rosalía de Castro, conteille o meu problema e ... díxome “se che serven as miñas, dun poemiña que intitulei Terra a Nosa, podes usalas”. Agradecinlle moito a súa deferencia, aínda que con humildade pedinlle o favor de que me permitise trocar o seu título orixinal por este outro: “Adro o Noso”, e tamén se non vería mal substituír a figueira do seu poema polo Cruceiro do Adro, do que xa teño dito que é o noso tesouro.

Debuxando nos seus beizos un sorriso, como somentes ela sabe facelo, díxome Rosalía: “fai como dis, xa que para min tamén é Cristo o tesouro máis grande, e o adro tamén é Camposanto, onde

sempre nacen herbas ás que sempre eu cantei”. Eis, pois, que xa vos podo dicir, de xeito fermoso, canto alí adoito sentir:

ADRO O NOSO

Baixo a prácida sombra dos castaños
do noso bon país;
baixo aquelas frondosas carballeiras
que fan doce o vivir;
cabe o Cruceiro da paterna casa,
que ten anos sen fin,
¡que contos pracenteiros, que amorosas
falas se din alí!
¡Risas que se oien nas seráns tranquilas
do cariñoso abril!
E tamén ¡que tristísimos adioses
se acostuman oír!

Canto levo dito son reflexións ou, se se quere, matinacións miñas; non son sentencias, e moito menos inapelables. Non me molesta que outros, se lles apetece, pensen doutro xeito.